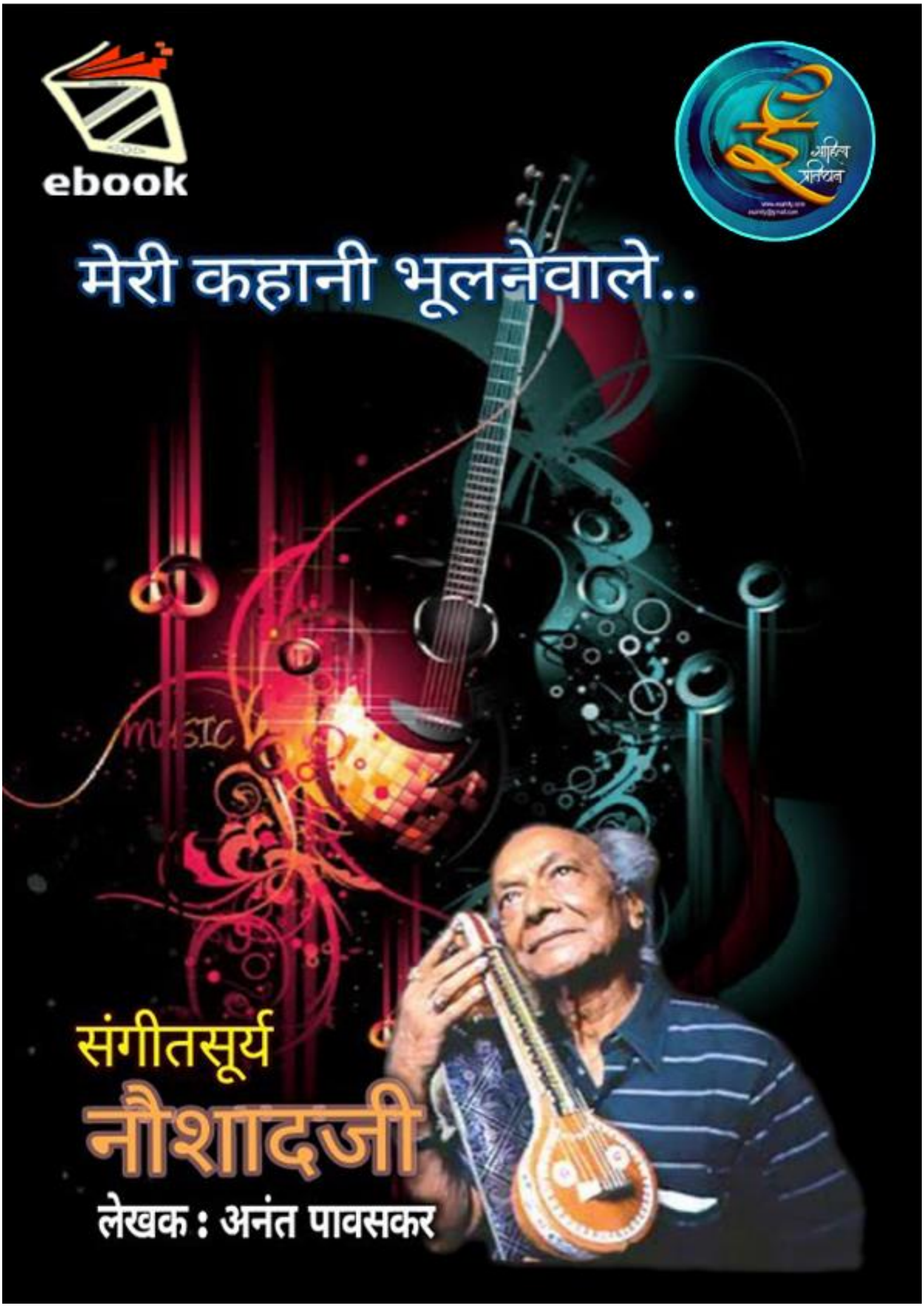
ebook
मेरी कहानी भूलनेवाले..
संगीतसूर्य
नौशादजी
लेखक : अनंत पावसकर

मराठीतील पहिले ई बुक निर्माते अशी ख्याती असलेले श्री अनंत पावसकर यांनी लिहिलेले व निर्मित केलेले हे संगीतसूर्य नौशाद यांच्या स्मृतींचे पुस्तक ई साहित्यच्या वाचकांसमोर ठेवताना आम्हाला आनंद होत आहे.

या पुस्तकाबद्दलच्या आपल्या प्रतिक्रिया श्री अनंत पावसकर यांना कळवाव्यात

मोबाईल – 98200 22417

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई (दंड व तुरुंगवास) होऊ शकते.

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

ई प्रकाशक: ई साहित्य प्रतिष्ठान

ईलेवन्थ फ़्लोअर,
ईटर्निटी,
ईस्टर्न एक्स्प्रेस हायवे, ठाणे

www.esahity.com

esahity@gmail.com

Whatsapp- 9987737237

(विनामूल्य पुस्तके मिळवण्यासाठी आपले नाव आणि गाव Whatsapp करा)

‘मेरी कहानी भूलनेवाले..’
- संगीतसूर्य ‘नौशाद अली’

★ लेखक : अनंत पावसकर

सुस्तावलेल्या आणि शहरी गजबजाटापासून थोडीशी दूर अशी वांद्र्याच्या कार्टर रोडवरची ती वास्तू - त्यांचा ‘आशियाना’! अशियानाच्या गच्चीत मी, त्यांचा मुलगा राजू, आणि ते स्वतः!! समोर उचंबळून येणारा फेसाळता समुद्र, बस्स! ‘ते’ फक्त बोलत राहतात. आकाशाचे बदलते सुनहरे रंग साक्षीला असतात. आठवणींचे कप्पे रेशमाची लडी उलगडावी तसे हळूवार उलगडत असतात. मध्येच ‘ते’ हळवे होतात., तर कधी एखाद्या मखमली आठवणीला उगीचच कुरवाळत राहतात. क्षितिजावरचा सूर्य मावळत असतो खरा, पण त्याचवेळी समोरचे ‘ते’ अचानक तेजस्वी भासायला लागतात. ती अमृतप्रभा थक्क करणारी असते. अचंबित करणारी असते. शास्त्रीय संगीतावरची त्यांची हुकुमत, अवघ्या ६५ चित्रपटातील त्याची मोजकीच गाणी ‘कुबेरधन’ वाटू लागतात. त्यापुढे आजचं संगीत (!) खरंच.. खूप खूप खुजं वाटत राहतं!

‘तुम्ही ‘बैजू बावरा’.. नक्की कुणासाठी? तोही वारंवार का पाहता? भारत भूषणसाठी?’ छट्!! ‘मीनाकुमारीसाठी?’ सहज भेट झालेल्या एका संगीतरसिकाला विचारलं.. चक्क.. लाजला.. लाजला! तो अडखळतच बोलला.. ‘अं.. तसंच नाही म्हणता येणार!’ बरं मग?.. अवीट गोडीच्या गाण्यांसाठी?.. आता मात्र त्याची कळी खुलली.. की हो! ‘हं!.. होयऽऽ! होय.. त्यातल्या अवीट गोडीच्या गाण्यांसाठीच! अरे काय गाणी होती यार!!’.. तोच तो किमयागार.. ‘नौशाद अली!’.. आपल्या सर्वांचे लाडके.. ‘शहनशाह-ए-तरन्नूम.. नौशाद वाहिद अली साहेब!’. ज्यांनी चित्रपटसंगीतात शास्त्रीय संगीतातून एका दर्जेदार सुवर्णयुगाची नांदी करून.. रसिकजनांचं धकाधकीचं जीवन सुसह्य केलं.. त्या संगीतसूर्याने सांगितलेल्या आठवणींची ही तर्ज.. दास्तान!!

गुरूवार, २५ डिसेंबर १९१९चा त्यांचा लखनौमधला जन्म. अब्बाजान वाहिद अली मुन्शी (कोर्टात कारकुनी करणारे) होते. घरातही कोर्टासारखंच कडक शिस्तीचं वातावरण असायचं. कट्टर धर्मपरायणताया घराचा मानबिंदू. पाचही वेळचा नमाज पढणं बंधनकारक. छोट्या नौशादमियाँना लहानपणापासूनच संगीतात रस होता! पण कुचंबणा व्हायची बिचाऱ्याची. इतर पोराटोरांचं लक्ष असायचं ते खाण्यापिण्यात किंवा खेळण्यात, तर हा बेटा मात्र काही अंतरावर असलेल्या देवा-शरीफ इथल्या उरुसाच्या निमित्ताने गावोगावाहून येणाऱ्या गायकांच्या मैफली ऐकण्यासाठी आसुसलेला असायचा. गज़लची मैफल असो, मुशायरा असो.. की कव्वालीचा मुकाबला! बासरीवादन असो की लोकनृत्ये! नौशादमियाँ.. त्याचा तासनतास आस्वाद घ्यायचा..त्या सादरीकरणाचा मनापासून अभ्यास सुद्धा करायचा! घरातल्या सर्वांची संगीताशी पूर्णतः फारकत असल्याने (माझ्या स्वतःच्याही नशीबात तेच होतं बरं!!) नौशादमियाँचा शौक पुरा व्हायचा तो अशा उरुसातून किंवा सिनेमा थिएटरात वाजणाऱ्या वाद्यवृंदातून!!. मूकपटांचा जमाना तो! मूकपटात सर्वात प्रथम ‘पार्श्वसंगीत’ हा प्रकार आणण्याचं श्रेय जातं ते ‘सन्मा. एस. एन. पाटणकर’ यांच्याकडे, असं नुकतंच वाचनात आलंय... ते आपल्या दक्षिण मुंबईतल्या प्रार्थना समाज जवळच्या ‘कॉरोनेशन’ थिएटरचे मॅनेजर होते. इथे हॉलीवूडचे मूकपट लागत. दादासाहेब फाळकेंचा ‘राजा हरिश्चंद्र’ हा भारतीय मूकपट सर्वप्रथम याच थिएटरला लागलेला.. (हे.. मी.. अनेक सन्माननीय अशा ज्येष्ठ लेखक व समीक्षकांच्या लेखांतूनच.. दृग्गोचर झालं आहे, हे प्रांजळपणे सांगतोय! अरे यार! तेव्हा ‘गुगलीबाई’ कुठे होती यार!! अशी आणि ही बहुमोल माहिती.. आम्हां नव पत्रकारांना त्यांच्या लेखनातूनच समजायची.. हे मात्र अगदी खरंय!! याचं सगळं क्रेडीट त्या सर्व ज्येष्ठ लेखकांनाच!) तर. हार्मोनियम वादक विष्णुकुमार व्यास आणि तबलावादक पांडुरंग नाईक हे त्या अमुक मूकपटांचे संगीतकार असायचे! हे दोघे पडद्याखाली पिटात (म्हणजे चक्क.. खड्ड्यात) बसून पडद्यावर जो प्रसंग त्या क्षणी घडतोय.. त्या प्रसंगानुसार.. आपल्या अमुक संकल्पनेनुसार.. अमुक वाद्ये वाजवीत असत. चलचित्रातल्या पात्रांच्या हालचालींना जिवंतपणा यावा म्हणून पायांनी धडपडण्याचे, धावण्याचे, मारण्याचे असे विविध आवाज ते निर्माण करत असत. तोंडाने ‘खामोश! चूप बैठो! मारो, भागो

भागो, बचाओ..' असंही प्रसंगानुरूप त्यांना चक्क ओरडावंही लागत असे! नंतर.. हा.. पार्श्वसंगीताचा प्रकार सर्वच थिएटर्सनी आपलासा केला. हे विशेष! (नंतरच्या अनेक बोलपटातील.. मारामारीच्या प्रसंगात 'ढिशूम-ढिशुम' असे डबिंग करण्यामागच्या मानसिकतेचं मूळ.. हे इथून आलंय! बरं का!!) नंतर.. काळानुरूप त्यात आणखी बदलही झाले. लखनौच्या त्या रॉयल थिएटरातही पडद्यावरच्या मूक हालचालींना जिवंतपणा यावा म्हणून (संगीत नाटकाच्या वेळी स्टेजसमोर खालच्या भागात बसवतात तसा..) पडद्याजवळ एक वाद्यवृंद बसायचा. जशी सिच्युएशन असेल त्याला पूरक असं संगीत चक्क लाईव्ह वाजवलं जाई. त्या काळात थिएटरचे मालक.. आपला स्वतःचा असा वादकांचा लवाजमा बाळगत असंत.. या ऑर्केस्ट्रात तबला, हार्मोनियम, सतार आणि व्हायोलिनवादक.. आणि चक्क कोरसगायक सुद्धा असत. त्या वाद्यवृंदाचं संयोजन करणा-या त्याच्या म्होरक्याला संपूर्ण चित्रपट अभ्यासासाठी चक्क आधी..दाखवला जात असे. ते संपूर्ण सिनेमा लक्षपूर्वक पाहत असंत. अभ्यास करत असत. कुठल्या सीनच्या वेळी काय वाजवायचं त्याची ते नोंद करत असंत. चक्क नोटेशन काढत. संध्याकाळी.. तो.. शो सुरू होताच वाद्यवृंद आपापली कला पेश करत असायचे. (गंमत म्हणजे.. एखाद्या मारामारीच्या सीनच्या निमित्ताने.. सिच्युएशनच गरज म्हणून.. ती वादक मंडळी.. चक्क आपापल्यातील 'जुगलबंदीची' हौस सुद्धा भागवून घेत असत! हे विशेष!.. चित्रपटातील 'मारामारी' हा खरं तर.. एक 'टेन्सचा' विषय.. पण.. त्यात 'जुगलबंदी' ऐकायला मिळतेय म्हणता.. 'पब्लिक' खुष..! चक्क 'वन्स-मोअर' मिळायचा... तो 'सीन' वन्स-मोअर मिळताच.. पुन्हा पुन्हा दाखवला जात असे.. आता.. त्या 'जुगलबंदीला' आणखी 'जोश' चढत असे!!) नौशादमियाँवर या गोष्टींचा खुपच प्रभाव पडू लागला. ते आता.. त्या गोटात.. 'मस्काफिकेशन' करून सामिल होत. सगळं काही प्रत्यक्ष पाहत, अभ्यासू लागले! असो.! त्यांचं कौशल्य आणि पेशकश करण्यातली हातोटी अभ्यासत.. कानात साठवत आपले हे नौशादमियाँ घडू लागले हे महत्त्वाचं! त्यांना.. हे सगळं आपल्या स्वतःच्या संकल्पनेनुसार प्रत्यक्ष साकारायची खूप खूप इच्छा होती.. बोटं स्फूरण पावत असंत.. काहीतरी नवोनवष्याली वाजवायला.. पण!!.. यात.. हे 'संगीत' शिकायला व नंतर प्रॅक्टिस करायला.. त्यांच्याकडे.. स्वतःचा असा 'हार्मोनियम' कुठे होता?

अल्लातालाने बहुदा या बंद्याची प्रार्थना ऐकली असावी. 'उस्ताद गुरबत अली' नावाच्या एका 'संगीत-वाद्य' विक्रेत्याशी त्यांची जानपहचान झाली. या तरुण मुलाला.. संगीत वाद्यांबद्दलची एकंदर समर्पित अशी आसक्ती, त्या दुकानातील सर्व वाद्यांचा आदर करण्याची पूजनीय प्रवृत्ती.. तसंच.. वाद्य शिकण्याची उर्मी आणि संगीताबद्दलची अतिशय ओढ पाहून.. त्यांचा लागलीच 'दोस्ताना' झाला. त्यांनी एकेदिवशी.. त्याला चक्क आपल्या दुकानाच्या चाव्या सुपूर्द केल्या. दुकान उघडण्याच्या वेळेसच तो पोचायचा तिथे. दुकान उघडायला मदत कर, साफसफाई कर अशी कामे तो आपलेपणाने व बिनबोभाट उरकायचा. साफसफाई उरकताच तो सर्वात आधी तो 'हार्मोनियम' पुढे ओढून.. काही प्रॅक्टिस करायचा प्रयत्न करायचा.. त्याची लगन आणि मेहनत बघून.. एके दिवशी.. गुरबत अली यांनी त्याला तोच 'हार्मोनियम'.. आपलेपणाने भेट म्हणून देऊन टाकला. 'हार्मोनियम' भेट म्हणून मिळाला खरा पण तो ठेवायचा कुठे हा प्रश्न निर्माण झाला. शेवटी आईला मस्काफिकेशन करून त्याने तो पोटमाळ्यावर दडवून ठेवला. अब्बाजी कामानिमित्ताने दृष्टीआड होताच कधी-मधी प्रॅक्टिस करायला मिळायची. इकडे दुकानावर जाणं सुरुच होतं. नंतर गुरबत अलीसाहेबांनी त्याची.. एक तत्कालीन दिग्गज असलेल्या उस्ताद बब्बन खाँसाहेबांशी ओळख करून दिली. त्यांची शागीर्दी कर म्हणाले. नौशादमियाँचं संगीत-शिक्षण हे असं सुरु झालं. हळुहळ 'हार्मोनियम' सह इतर बऱ्याच वाद्यांवर हुकुमत मिळवत त्यांनी उस्ताद युसूफअली नावाच्या सतारवादकांशी ओळख करून घेतली. या गुरूंमुळे त्यांना आता सतारही शिकायला मिळाली. संगीताचं असं लपून-छपून शिक्षण सुरू होतं. नौशादच्या अब्बाजींना कुठून कुणकुण लागली कुणास ठाऊक! त्या दिवशी त्याला बेदम मार पडला. घरातल्या 'त्या' हार्मोनियमचा आपटून अक्षरशः भुगा करून टाकला. छोट्या नौशादला हा धक्का असह्य होता! वडिलांपुढे बोलायची टाप नव्हती. आदिल नावाच्या एक दोस्ताने मात्र त्याला मानसिकरीत्या सावरलं. उभा राहिला ठाम त्याच्यामागे..कैवाऱ्यासारखा. त्या बळावर मग सारासार विचार न करता नौशादने गावात आलेल्या एका चांगल्याशा नाटक कंपनीत प्रवेश करून थोड्याच दिवसात लखनौला सलाम ठोकला. बरेली, बसारू, लाखीमपूर, सरमई, अहमदाबाद असा दौरा करताना.. मात्र विरामगाम मुक्कामी (१९३७ साली) एक आकस्मिक अपघातामुळे त्याला मजबुरीने घरी परतावं लागलं. अब्बाजानने त्याला दारातच रोखलं. रोखठोक सवाल केला.. 'कंबख्त.. नही घर में जाएगा तू इस तरहा..!! बोल. तुला घर हवं की गाणं-बजावणं?..' अब्बाजान रागानं थरथरत होते. नौशादमियाँ क्षणभरच गर्भगळीत झाले, पण दुसऱ्याच क्षणी धैर्य एकवटून दुसरा पर्याय

निवडल्याचं तोंडावर सांगून आल्या पावली मागे फिरले. घराची कवाडं आता निदान नौशादजींच्या लेखी तरी कायमची बंद झाली होती. नौशादजींनी सरळ.. त्याच नेसत्या कपड्यांवर मुंबई गाठली. नशीब! कुलाब्यातल्या एक परिचिताकडे पथारी पसरायला मिळाली. ताटात पडेल ते खात नौशादमियाँ मोठं व्हायचं स्वप्न पाहत होते. खूप खस्ता खाल्ल्या. कामासाठी अगदी जोडे फाटेस्तोवर वणवण केली. नंतर त्या नातेवाईकावर आपण.. एक बोझ होऊ नये म्हणून ते घर सोडलं/सोडावं लागलं.. म्हणा ना!!. दादर विभागातल्या ब्रॉडवे सिनेमासमोरच्या शिवाजी भवनाच्या तळमजल्यावर एक छोटीशी जागा मिळाली रहायला. पण.. बाहेरच्या जागेत झोपावं लागे. एके दिवशी पेपरात आलेली एक जाहिरात त्यांना फार उमेद देऊन गेली. एका फिल्म कंपनीला संगीतकार, संगीत संयोजक, संगीत सहायकाची जरूरी होती. निवड करायला साक्षात उस्ताद झंडे खाँ हे नामवंत संगीतकार उपस्थित असणार होते. नौशादमियाँ पोहोचले.. पण.. खरं तर तारांबळ उडाली होती त्यांना पाहून! तिथे नौशादमियाँनी.. पियानोवर एक मस्त धून अशा काही टेचात वाजवली की पुढच्याच क्षणी ते उस्तादजींचे लाडके शागीर्द झाले. त्यांनी ताबडतोब त्यांना आपल्या संगीत सहायकाच्या पदावर रूजू व्हायला सांगितलं. मासिक ४० रुपयांच्या मानधनावर नौशादमियाँ या नव्या कामात आवडीने मग्न झाले. खरं सांगू??
या आठवणी सांगताना आपले लाडके नौशादजी खूपच हळवे झाले होते...म्हणाले.. 'आज जिथे बाबुभाई जगजीवनदासचं भव्य शो-रूम आहे ना, त्याच्या वरच्या मजल्यावर ब्रॉडवे थिएटर होतं. त्याच्या समोरच्या फुटपाथच्या आतल्या जिन्याजवळ मुटकुळं करून झोपायचो मी. माझा स्ट्रगल पिरियड होता तो. समोरच्या फुटपाथवर आजच्यासारखा माहौल नव्हता. स्टॉल्स नव्हते. फेरीवाले नव्हते.. १९३७ साली महंतजींच्या कंपनीत चाळीस रुपये मासिक तनख्यावर मी संगीतकाराची नोकरी करायचो. ब्रॉडवे सिनेमासमोरचं शिवाजी भवन. अंधाऱ्या जिन्याखाली पथारी पसरून स्टुडिओंच्या चकरा मारून थकलेला माझा जीव पाठ टेकायचा. अंधारामुळे जिना शोधणाऱ्यांची, चढणाऱ्या-उतरणाऱ्यांची हमखास लाथ बसायची.. ब्रॉडवेचा लास्ट शो संपताच लख्ख उजेड व्हायचा. सोड्याची बाटली उघडावी तशी भसाभसा गर्दी बाहेर पडायची. पथारीवर तळमळत त्या गर्दीकडे आणि ती गर्दी ज्यांच्यासाठी लोटलीय त्या पोस्टर्सकडे पहायचो. तसल्या पोस्टर्सवर आपलं नाव कधी झळकेल का या विवंचनेत उशी अश्रूंनी चिंब भिजवत निद्राधीन व्हायचो मी.. मोजून चौदा वर्षांनंतर मी संगीतबध्द केलेला सिनेमा त्या थिएटरला लागला.. थोडक्यात सांगायचं तर तो फुटपाथ पार करायला मला चौदा वर्षे लागली..' मुलाखत देता देता नौशादजी क्षणभर सुन्न झाले होते.. नौशादजी म्हणजे संवेदनशील माणूस. जुन्या आठवणींनी त्यांचा आवाज अधिकच कापरा झालेला. माझ्या शेजारी त्यांचा मुलगा राजू नौशाद बसलेला. माझी नजर बाजुच्या दोन्ही भिंतीलगत ठेवलेल्या दोन मोठ्या काचेच्या शो-केसकडे वळली. पेंढा भरलेले दोन भले मोठे वाघ 'खाऊ का?' अशा नजरेने पाहत होते. ते दोन्ही वाघ नौशादजींच्या शिकारीच्या शौकाची निशाणी होती.. इतका संवेदनशील माणूस आणि शिकारी?.. असो! काही काळानंतर संगीतकार खेमचंद प्रकाशजींशी त्याची जानपहचान झाली. मासिक साठ रुपये तनख्यावर ते त्यांच्या सहायकाचं काम करू लागले. या काळात त्यांना ग्यानदत्त, मुश्ताक हुसैनसारख्या गुरुंचंही सख्य लाभलं. नौशादमियाँ आपल्या कामात चांगलेच रुळले होते. ही कामं करत असतानाच कविराज डी. एन. मधोक या त्यांच्या मित्राने त्याची बऱ्याच फिल्म प्रोड्यूसर लोकांशी गाठ-भेट घालून दिली. त्याच्या कामाशी त्याला वाकिफ़ केलं. त्याच दरम्यान त्याची चंदुलालजी शाहसाहेबांच्या रणजीत स्टुडिओत वर्णी लागली. त्यांच्या एका आगामी चित्रपटाचं काम मिळणार होतं. 'बता दे कोई कौन गली गये श्याम..' हे भजन रेकॉर्डही झालं, पण ती सगळी मेहनत पाण्यात गेली. तो सिनेमा फ्लोअरवर गेलाच नाही.

नुकतंच बोलपटांचं युग सुरू झालं होतं, अर्थात पार्श्वगायन हा प्रकार रूढार्थाने विकसित न झाल्याने गायकनटांवरच सगळी भिस्त होती. विख्यात फिल्म दिग्दर्शक, सिनेमॅटोग्राफर आणि पटकथा लेखक 'नितीन बोस'

(जन्म २६ एप्रिल, १८९७ - मृत्यू १४ एप्रिल, १९८६) न्यू थिएटर्समध्ये कार्यरत असताना त्यांनी चित्रपटाच्या कलावंतांना पार्श्वगायकाचा आवाज दिला जाऊ शकतो ही संकल्पना मांडली होती. त्यांनी याबाबतीत संगीतकार रायचंदजी बोराल आणि न्यू थिएटर्सचे साऊन्ड इंजिनीयर असलेल्या मुकुल बोस या आपल्या भावाशी विस्तृत चर्चा केली. 'भाग्य चक्र' (१९३५) या बंगाली सिनेमात हा प्रयोग करण्यात आला. के.सी.डे, पारूल घोष आणि सुप्रभा सरकार हेच पहिले पार्श्वगायक. हाच सिनेमा नंतर त्याच साली हिन्दीत 'धूप-छाँव' नावाने प्रदर्शित झाला. (नौशादजींना याच नितीन बोससाहेबांच्या दिग्दर्शनात पुढे दिलीपकुमारच्या सांगण्यावरून 'गंगा जमुना' (१९६१) हा सिनेमा संगीतबध्द करायला मिळाला होता.) पार्श्वगायनाची संकल्पना राबवली खरी पण ते सर्वांच्या लगेचच पचनी पडलं नव्हतं. दणकट देहयष्टीच्या नायकांतोंडी गाणी असत. त्या रासवट व्यक्तिमत्त्वाच्या कलावंतांना गाणं समजावताना, मुरक्या ताना शिकवताना नाकीनऊ यायचे नौशादजींच्या. (हल्लीही जेव्हा आमिर खान आणि शाहरूख खानला गाणं गायचं खूळ लागलेलं तेव्हा संगीतकारांची (अनुक्रमे जतिन-ललित आणि अनू मलिकची) काय हालत झालेली ती आमच्या स्टुडिओत मी माझ्या डोळ्यांनी पाहिलीय. अल्ला बचाए..!) पण ते दिवस आठवताच नौशादजी प्रांजळपणे म्हणाले.. 'बडा लुत्फ था उस जमानेका.. मजा आता था! अरे, साध्या सोप्या रचना आणि माफक वाद्यमेळातही काय 'क्लास' होता गाण्यांचा माहित्येय?..'

शंभर रूपये पगाराच्या बोलीवर नौशादना भवनानी प्रॉडक्शन्सचा 'प्रेमनगर' (१९४०) स्वतंत्रपणे संगीत-दिग्दर्शनाला मिळाला. कथेला काठेवाडी पार्श्वभूमी असल्याने संगीताचा बाज त्या साजेसा ठेवून नौशादमियाँने चमक दाखवली. त्यातल्या एका भजनासाठी चक्क काठेवाडची भजन मंडळी आणली होती त्यांनी. ग्रँटरोडच्या 'अप्सरा' टॉकीजला लागलेल्या त्या पिक्चरच्या श्रेयनामावलीत आपलं नाव पाहून नौशाद बसल्या जागी ओक्साबोक्शी रडले. इतक्या दिवसांचे कष्ट, टप्पेटोणपे खाऊन काढलेले दिवस, खटाटोप पूर्णत्वाला आला होता. यानंतर नौशादना 'माला' (१९४१ - दिग्द. बलवंत भट्ट) हा जयंत, रोझ, जयराज अभिनीत सिनेमा, तसेच थोड्याच कालावधीनंतर 'दर्शन' (१९४१ - दिग्द. चिमणलाल लुहार) या राजकपूर अभिनीत सिनेमा संगीतबध्द करायला मिळाला. 'स्टेशन मास्तर' (१९४२ - दिग्द. चिमणलाल लुहार) या प्रेम अदिब, प्रतिमादेवी, गुलाब अभिनीत सिनेमाची गाणी करताना बाल कलाकाराच्या रूपात 'सुरैया' नावाचं रत्न गवसलं. अवघ्या आठ वर्षाच्या त्या पोरीनं 'यह रेल हमारे घरकी..' हे गाणं अशा मदमस्त अदेत गायलं की बस्स! आपल्या त्या सादरीकरणातून जणू तिने नौशादजींच्या पुढच्या अनुपमेय यशाची नांदीच गायली. १९४२-४३ या काळात पडदा पाहिलेल्या नई दुनिया, शारदा, संजोग, नमस्ते, कानून या सगळ्याच्या सगळ्या पाच चित्रपटांनी सिल्व्हर ज्युबिलीचं यश पदरात पाडून घेतल्याचं नौशादजींनी अभिमानाने सांगितलं. नूर महंमद चार्ली हा अभिनेता त्या काळात बरंच नाव कमावून होता. त्याचा आवाज सुमार असूनही नौशादजींनी त्याच्या तोंडी घातलेलं 'पलट..तेरा ध्यान किधर है भाई?..' (संजोग) हे गाणं इतकं गाजलं, कामयाब झालं की रस्त्यातले टग्गे, रोमियो त्याचा उपयोग पोरींची छेडछाड करायला वापरू लागले. सरकारने त्या काळात या गाण्यावर बंदीही आणलेली. निर्माते-दिग्दर्शक ए.आर. कारदार यांनी त्यांची निर्मिती असलेले नई दुनिया, शारदा, कानून, संजोग या सिनेमातल्या संगीताचं यश पाहून नौशादजींकडे, त्यांचे पुढचे सगळे सिनेमे त्यांनीच संगीतबध्द करावेत असा प्रस्ताव दिला. रणजीत स्टुडिओसाठी 'पहले आप' (दिग्द. ए. आर. कारदार) या सिनेमाचं संगीत करताना त्यांनी आणखी एक अनमोल रत्न या संगीतविश्वाला बहाल केलं. तो पोरसवदा तरुण त्यांनी कोरसमध्ये गाताना ऐकला होता. त्याच्या आवाजाची जातकुळी वेगळीच होती. सैगलचा विलक्षण पगडा होता पण रेंज चांगली होती. नौशादजींनी त्याला संधी दिली. त्याने त्या संधीचं सोनं केलं. तो होता महंमद रफी! भारतीय संगीतातला एक महान गायक!

नौशादजींची खरीखूरी यशवंत दौड सुरू झाली 'रतन' (१९४४ - दिग्द. एस्. सादिक) या सिनेमाने. 'अखियाँ मिला के..', 'परदेसी बालम..', 'मिलके बिछड गयी..', 'ओ जानेवाले बालमवा..' अशी जबरदस्त गाणी असूनही फिल्मच्या वितरणाला कुणी हात लावायला तयार नव्हता. डोक्यावर फिल्मचे डबे घेऊन जेमिनी दिवाण वितरकांचे उंबरठे झिजवत होते. दिल्लीचा एक मोठा सेठ मेहेरबान झाला. जुगारच खेळला जणू त्याने. पिक्चर चाललं.. तुफान चाललं. 'डायमंड ज्युबिली' हा शब्दप्रयोग फिका पडेल असं यश पाहिलं. सात पिढ्या बसून खातील एवढी दोलत मिळाली त्या वितरकाला. गल्लोगल्ली तीच गाणी वाजत होती. एच.एम.व्ही.ने खोऱ्याने पैसा कमवला. नौशादजींचं खूप नाव झालं.

याच धामधुमीत नौशादजींचं लग्न ठरत होतं. सासरच्या कुणालाच खबर नव्हती की हा जमाईराजा फिल्मलाईनीत गाण-बजावणं करतोय ते. इस्लाम धर्म-तत्त्वांविरूध्द ते काम आहे असा 'ऑर्थोडॉक्स' विचार करणारे खवळले असते ते सत्य जाणून. गंमत पहा.. लग्नाच्या वरातीतले बँडवाले 'रतन' या सिनेमातली सगळी गाणी एकामागोमाग एक वाजवत होते. नौशादजींचे अब्बाजान आणि ससुरजी ही गाणी ऐकून वाहवा करत होते, पण नौशादजी ती गाणी आपणच कंपोज केली आहेत हे सत्य सांगू शकत नव्हते. ज्यांना ही गोष्ट माहीत होती ते जवळचे मित्र गालातल्या गालात हसत होते. निस्तरलं बुवा कसंतरी ते.

'रतन'च्या देदीप्यमान यशानंतर त्यांना मेहबूब खानसाहेबांची ऑफर आली. इतक्या मोठ्या दिग्दर्शकांबरोबर काम करायला मिळणार म्हणून स्वारी खूष होती. नूरजहाँ, सुरेंद्र, सुरैया अशी गायक-कलावंतांची स्टारकास्ट होती. तन्वीर नक्वी आणि अंजूम एकेक गीताला आकार देत होते. 'अनमोल घडी'(१९४६) हा होता तो सिनेमा. चांगले गायक मिळालेत म्हणता संगीतकार नौशादमियाँ खूष होते. नूरजहाँच्या आवाजात 'जवाँ है मुहोब्बत..' या गाण्याची तर्ज तयार होत असताना अचानक मेहबूबमियाँ तेथे येऊन ढवळाढवळ करू लागले. नौशादजींचा संताप अनावर झाला. आपल्या कामात कुणी हस्तक्षेप केलेलं बिल्कुल खपत नाही कुठल्याही संगीतकारांना. (क्षमस्व! हा नियम म्युझिक-कॉन्ट्रॅक्टर्सना अजिबात लागू नाहीय..) आदरापोटी त्यांनी तो राग तसाच गिळला. दुसऱ्या दिवशी शूटिंगच्या जागी नौशादमियाँ पोचले. नुकताच एक शॉट संपवून मंडळी आराम करत होती. स्पॉटवर दुसऱ्या शॉटची जय्यत तयारी सुरू होती. नौशादजी कॅमेऱ्यातून ते निरखत धडाधड सूचना करू लागले.. 'ये फ्लॉवरपॉट इधर क्यूँ रख्खा है?..' हे हलवा, ते काढून टाका. बापऽऽरे! मेहबूब साहेबांच्या कामात दखल अंदाजी? सगळं युनिट अवाक् झालं. मेहबूब तावातावाने म्हणाले.. 'नौशादसाब, जाओ.. ये आपके काम नही है.. म्युझिकरूम में बैठो..' नौशादमियाँ याचीच तर वाट पाहत होते. म्हणाले.. 'यहीं मैं आपकी जुबाँ से सुनना चाहता था! ख़ुदा हाफिज..' मेहबूब काय ते समजले. पुन्हा म्हणून ते म्युझिकरूमकडे फिरकले नाहीत. 'अनमोल घडी'चं प्रत्येक गाणं सुपरहिट झालं. 'आजा मेरी बरबाद..', 'मेरे बचपन के साथी..', 'जवाँ है मुहोब्बत..', 'आवाज दे कहाँ है..', 'क्या मिल गया भगवान..' अशा सर्वच गाण्यांनी इतिहास घडवला, नंतर दिलीप-नर्गिसचा 'मेला' (१९४८) चित्रपटही तुफान यश मिळवता झाला.

मेहबूबजींच्या 'अंदाज'(१९४९)मध्ये राज कपूर-दिलीपकुमार-नर्गिस असा ट्रायो होता. दिलीपसाठी मुकेश, पण नर्गिससाठी एक कोवळा आवाज हवा होता. खेमचंद प्रकाश, गुलाम हैदर आणि अनिल विश्वास यांनी त्या अलौकिक आवाजाची दखल घेतलीच होती. ती उभरती गायिका लता मंगेशकर आता नौशादजींच्या संगीत दिग्दर्शनात गायला उभी राहिली. 'उठाए जा उनके सितम..' हेच ते गाणं. यानंतर नौशादजींनी लतादीदी आणि रफीसाहेब या दोनच आवाजावर भिस्त ठेऊन बरेच संगीतमय चित्रपट केले. 'रात रंगीली मस्त नजारे..' (रफी-लता), 'सुहानी रात ढल चुकी..' (रफी).. अशा एकाहून एक सरस गाण्यांनी आपली कारकीर्द रत्नमंडित करत होते. आन, दीवाना, शबाब, बैजू बावरा, अमर, उडन खटोला, मदर इंडिया, मुघल-ए-आझम, कोहिनूर, गंगा जमुना, सन ऑफ इंडिया, मेरे मेहबूब, लीडर, दिल दिया दर्द लिया, साज और आवाज, पालकी, राम और श्याम, आदमी, साथी, संघर्ष, गंवार.. किती नावं सांगावी? नौशादजींनी अवघ्या पासष्ट चित्रपटातल्या सुमारे पाचेकशे गाण्यांतून जी अमृतलेणी उभारलीयत त्याची तुलना कशाशीच होऊ शकत नाही. यातील ३५ सिनेमे सिल्व्हर ज्युबिली, १२ गोल्डन तर ३ सिनेमांनी डायमंड ज्युबिलीचं यश पाहिलं.

नौशादजींच्या संगीताचा आत्मा होता शास्त्रीय संगीत आणि लोकसंगीत. 'बैजूबावरा' मधील 'मन तरपत हरिदर्शन को..' मालकंस रागात तर 'तू गंगा की मौज..' भैरवी तर 'इन्सान बनो..' गाण्यासाठी चक्क तोडी राग वापरलाय. 'ओ दुनिया के रखवाले..' हे दरबारी रागातलं गाणं रफीने अशा तडफेने गायलंय की मनोमन वाटतं रफी समरसून गायला तो फक्त नौशादजींकडेच. त्या दोघातलं ट्यूनिंग जबरदस्त होतं. रागदारी गाण्यात माहीर असलेले मन्ना डेसाहेब उपलब्ध असूनही त्यांनी कायम रफी एके रफी हाच फॉर्म्युला वापरला यामागे हेच कारण असावं.

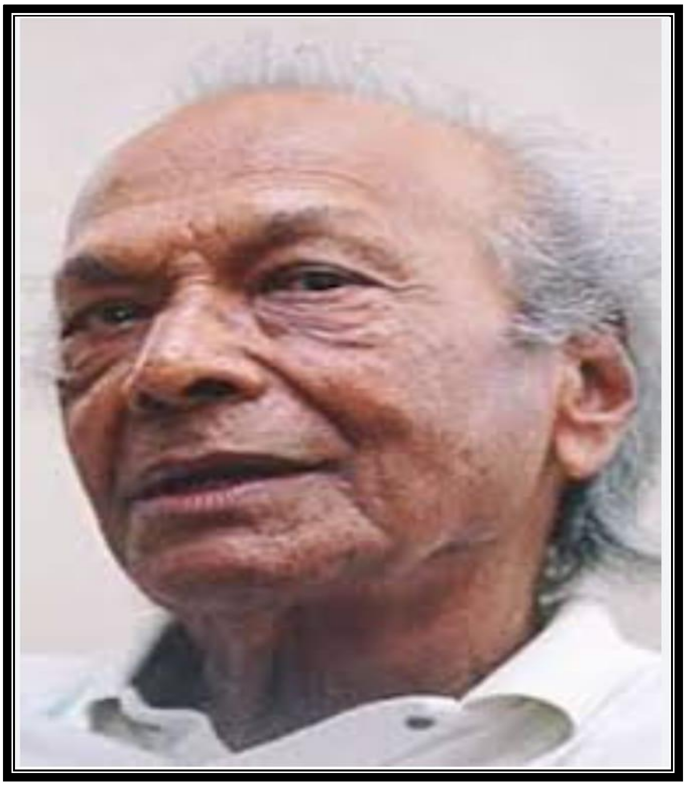

नौशादजींनी 'बैजूबावरा' या चित्रपटासाठी उस्ताद खाँसाहेब अमीर खाँ (इंदौर घराणे. जन्म १९१२ मृत्यू १९७४), पं. विष्णू दिगंबर पलुस्करजी यांच्या आवाजात पुरीया धनश्री, दरबारी कानडा आणि मेघ मल्हार रागातल्या चीजा कंपोज केल्या. नौशादजींना तानसेन आणि बैजू यांच्या मैफलीसाठी हे दोन स्वर्गीय आवाज रेकॉर्ड करण्याचं भाग्य लाभलं. भारतभूषणना पं. पलुस्कर तर मियाँ तानसेनच्या भूमिकेतल्या सुरेंद्रला उस्ताद अमीर खाँसाहेबांचा आवाज अगदी चपखलपणे बसला. (उस्ताद अमीर खाँसाहेबांच्या या सादरीकरणावर लुब्ध होऊन संगीतकार वसंत देसाईसाहेबांनी त्यांचा आवाज 'झनक झनक पायल बाजे' आणि 'गुंज उठी शहनाई' मध्ये खुबीने वापरला असं नौशादजी म्हणाले.) या नौशादमियाँनी आणखी एक कमाल अशी केलीय की, उस्ताद बडे गुलाम अली खाँसाहेबांच्या (पतियाळा घराणे. जन्म १९०३, मृत्यू २४-४-१९६८) आवाजात 'मुघल-ए-आझम' या सिनेमासाठी दोन गाणी रेकॉर्ड केलीत. दिग्दर्शक के. आसिफने त्यांच्या गळी पडून, ते मागतील तो पैका निर्मात्याकडून द्यायला लावत उस्तादजींना पटवलं होतं. 'प्रेम जोगन बन के..' ही सोहनी रागातली चीज तर 'शुभदिन आयो राजदुलारा..' ही चीज एका महत्त्वाच्या सिच्युएशनसाठी वापरण्यात आली. दिलीपकुमारच्या 'कोहिनूर'मध्ये 'मधुबन में राधिका नाचे रे..' (हमीर), 'जादूगर कातिल..' (भैरवी) अशी शास्त्रीय संगीताची मेजवानी होती. 'लीडर' मधलं 'एक शहनशाह ने बनवाके..' हे सिच्युएशन साँग चक्क 'ललत' रागात होतं. नौशादजींनी आपली कारकीर्द रत्नमंडित करताना वापरलेले राग आणि गाण्यांची यादी निरखली तर एक एक अचंबित करणारे टप्पे दृष्टीपथात येतील. नौशादजींना कुंदनलाल सैगल या गायकांमधील दैवत समजल्या जाणाऱ्या व्यक्तिसोबत काम करायला मिळालं. कुंदनलाल सैगलचंच उदाहरण घ्यायचं तर त्यांना भारतीय चित्रपट संगीतातले अध्वर्यु म्हटलं जातं. पण त्यांची गायकी असायची ती खर्जातल्या सुरातली, काहीशी एकसूरी किंवा साध्याशा संगीत बेडीत अडकलेली. 'शहाजहान' या सैगल आणि रागिणी अभिनीत सिनेमातली 'ग़म दिये मुश्तकिल..', 'जब दिल ही टूट गया..' ही गाणी आजही लोकांना आवडतात. मदिरेच्या आहारी गेलेल्या सैगलकडून गाऊन घेतलेली ही गाणी आहेत, हे विशेष. नौशादजींच्या संगीत संयोजनात एक वेगळीच खुमारी आढळते. 'आन' (१९५२) सिनेमाच्या वेळी त्यांना जी परदेशवारी करायला मिळाली त्यातून ते ध्वनिमुद्रणातले बरेच बारकावे शिकून आले. या सिनेमाचे संगीत करताना त्यांनी प्रथमच १०० पीस ऑर्केस्ट्रा वापरला. याआधी ध्वनिमुद्रण तितकसं अद्ययावत नव्हतं. शेकोटीला बसतात तसे वादक एका माईक भोवती बसून आपापल्या वाट्याचं पुढे येऊन वाजवत. वाद्यवृंदात मेलडी, ऱ्हिदम सेक्शन्स बनवून तर पार्श्वगायक, कोरस यांना अलग केबिनमध्ये बसवून ध्वनिमुद्रण करण्याचा एक नवा पायंडा पाडला तो नौशादजींनीच.

गाण्यात भरगच्च ऑर्केस्ट्रेशन कसं करायचं हे त्यांनीच शिकवलं असे बुजुर्ग वादक सांगतात. 'उडन खटोला' (१९५५) या सिनेमातलं 'ओ दूर के मुसाफिर..' जरा लक्षपूर्वक ऐका. गाण्यातले शब्द 'गजल'च्या मीटरमधले आहेत, पण गाण्याची चाल आणि त्यातला कोरसचा (चर्चमधल्या कोरलसारखा) वापर अफलातून आहे. गाण्याची परिणामकारकता तर अंगावर काटा आणणारी आहे. 'मेरा सलाम ले जा..' (उडन खटोला) या गाण्यात 'काऊन्टर मेलडी' आणि एकोचा मस्त वापर केलेला आढळतो. (मी स्वतः ध्वनिमुद्रणाचं काम करत असल्याने १९५५ साली साऊन्ड मिक्सर्स, प्रोसेसर्स नसूनही ही कमाल त्यांनी त्याकाळी कशी बरं साधली असेल असा विचार मनात येतो.) त्यांचा वाद्यवृंदही दमदार असे. चाळीसेक व्हायोलीनवादकांचे थिरकणारे 'बो' जबरदस्त इफेक्ट देत असत. 'साथी'चंच उदाहरण घ्या ना! 'मेरा प्यार भी तू है..' हे मिश्र भीमपलासी रागातलं, तर दुसरं 'हुस्न-ए-जाना इधर आ ..' हे भैरवीवर बेतलेलं गाणं. ही गाणी शास्त्रीय रागांवर असूनही त्यांच्या संगीत संयोजनात संपूर्णपणे 'वेस्टर्नाईज्ड ऑर्केस्ट्रेशन' केलेलं आढळतं. 'साथी' (१९६८) या चित्रपटातील गाण्यांच्या संगीत संयोजनात 'केरसी लॉर्ड' यांचं बरंच योगदान होतं.

मूक चित्रपटानंतर चित्रपट बोलू लागले खरे पण त्यांना तालासुरात गायला लावणाऱ्या संगीतकारांच्या यादीत नौशादजींचा क्रमांक नक्कीच वरच्या श्रेणीत द्यावा लागेल. जे नवे गायक इंडस्ट्रीत यायचे ते थेट सैगलसारखेच गायचे. 'पहले आप' या सिनेमाची गाणी करताना त्यांना महंमद रफी हे रत्न गवसताच पुरुष गायकाची काय रेंज असू शकते ते सोदाहरण दाखवून दिलं. सुरैया, उमादेवी (टुनटुन), शामकुमार, महेंद्र कपूर (चाँद छुपा और तारे डूबे.. - सोहनी महिवाल १९५८), हृदयनाथ मंगेशकर ही नौशादशोधित रत्ने आहेत. डी. एन. मधोक, शकील बदायुनी, खुमार बाराबंक्वी, मजरूह सुल्तानपुरी अशा अनेक कवींच्या रचनांना नौशादजींनी अजरामर केलंय. श्रीमंतांच्या शाही दिवाणखान्यात मैफल सजवणारं शास्त्रीय संगीत चित्रपटातल्या गाण्यात आणून पिटातल्या प्रेक्षकांनाही त्यावर डोलायला लावलं. लोकसंगीत हा प्रकार त्या त्या गावाच्या हद्दीत अडकून पडलेला. त्याला घासून लख्ख करत नौशादजींनी ते भारतवर्षाच्या कानाकोपऱ्यात पोहोचवलं. शकील बदायुनी, नौशाद आणि महंमद रफी 'मुसलमान' खरे पण त्या तिघांचं योगदान असलेल्या 'मन तरपत हरिदर्शन को..', 'मधुबन में राधिका नाचे रे..', किंवा 'इन्साफ का मंदिर है ये..' या गाण्यांना विसरता येईल? १९४४च्या 'रतन'नंतर सुरू झालेली 'नौशाद वेव्ह' पुढची चाळीस वर्षे कायम होती. अवघ्या पासष्ट चित्रपटातून त्यांची ही कामगिरी अचंबित करते, होय ना?

१९५२-५३च्या काळात अतिशय मेहनतीमुळे नौशादजी मानसिकरित्या पूर्णतः ढासळले होते. नर्व्हस ब्रेक-डाऊन झाला होता. शेवटी मग त्यांनी लेखन, वाचन, मनन करण्यात काळ व्यतित केला. मध्य प्रदेशातल्या जंगलातून भटकंती केली. शिकार केली. त्या काळात मारलेल्या दोन भल्या मोठ्या वाघांची निशाणी आजही त्यांच्या 'आशियाना' बंगल्यात मौजूद आहे. त्यांनी त्या वाघाच्या शरीरावर आवश्यक प्रक्रिया करुन घेत त्यात पेंढा भरुन एकेका भव्य काचेच्या पेटीत त्यांचे जतन केलं आहे. 'बैजू बावरा', 'आन', 'दीवाना' (१९५२) या चित्रपटाच्या कामामुळे आलेल्या अतिश्रमामुळेच हा विकार जडला होता त्यांना. वर्षभराच्या विश्रामानंतर बरे होताच त्यांनी मेहबूबसाहेबांच्या 'अमर'(१९५४) या दिलीपकुमार, मधुबाला, निम्मी अभिनीत सिनेमापासून पुन्हा नव्या जोमाने काम सुरू केलं.

नौशादजींना बरीच पारितोषिके मिळाली आहेत. सन्मान झाले आहेत. १९५४चा 'बैजू बावरा' साठी मिळालेला पहिला 'फिल्मफेअर' पुरस्कार, १९८१ साली 'दादासाहेब फाळके पुरस्कार', १९८४ साली मध्यप्रदेश सरकारचा 'लता मंगेशकर पुरस्कार', १९८७साली अमीर खुसरू ॲवॉर्ड, १९९२ मध्ये 'संगीत नाटक अकादमी' पुरस्कार तर १९९२ साली शासनाने त्यांना 'पद्मभूषण' किताबाने गौरविले आहे. चित्रपटसृष्टीतली व्यक्ती असून त्यांच्यावर 'डॉक्टरेट' केली जाण्याचा मान प्रथम नौशादजींकडेच जातो. माला सिन्हा नावाच्या एका दिल्लीच्या विद्यार्थिनीने त्यांच्या सांगीतिक जीवनावर प्रबंध लिहून आग्रा युनिव्हर्सिटीतून रूबाबत 'डॉक्टरेट' मिळवली. दैनिक सामनाच्या 'फुलोरा' पुरवणीतून २४ डिसेंबर, १९९४ या त्यांच्या अमृत महोत्सवाच्या निमित्ताने प्रसिध्द झालेल्या लेखानंतरचा घटनाक्रम सांगायचा तर.. २००४ मध्ये 'मुघल-ए-आझम' हा सिनेमा पूर्णपणे सप्तरंगात, डॉल्बी डिजिटल स्टिरिओफनिक साऊन्डमध्ये नव्याने भेटीला आला. नव्या पिढीने तो आत्मियतेने पाहिला, हे विशेष. यानंतरच्या काळात ते अनेक समारंभांना भेट देत असत पण वृध्दापकाळामुळे त्यांनी त्या काळात आरामात जीवन व्यतीत केलं. शुक्रवार, दि. ५ मे, २००६ या दिवशी वयाच्या ८८व्या वर्षी त्यांचे देहावसान झाले. रकानेच्या रकाने छापून आले पण नौशादजींनी संगीताच्या

रूपाने दिलेलं कुबेरधन त्यांच्या निधनानंतरही अनेक शतकं ऐकलं जाईल. या अभिजात संगीतकाराला यापेक्षा आणखी कोणतं मोठ्ठालं पारितोषिक हवंय?

© - अनंत पावसकर
(दै. सामना - 'फुलोरा पुरवणी')

♥

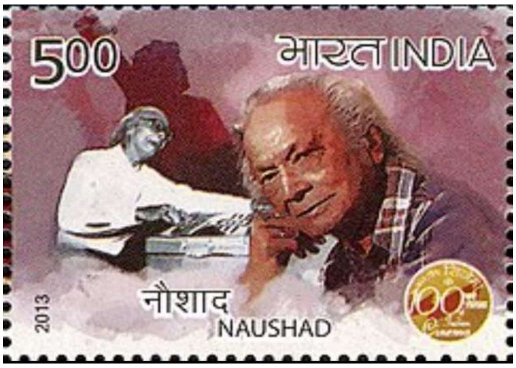

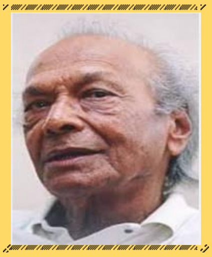

संगीतकार 'नौशाद' साहेब यांच्या चित्रपटातील 'आठवणीतली गाणी' -
'यू-ट्युब'वर उपलब्ध झालेल्या या सर्व 'प्ले-लिस्टस्' अवश्य पहा/ऐका !

संगीतकार नौशाद साहेब यांच्या चित्रपटांची संपूर्ण व क्रमवार 'फिल्मोग्राफी'

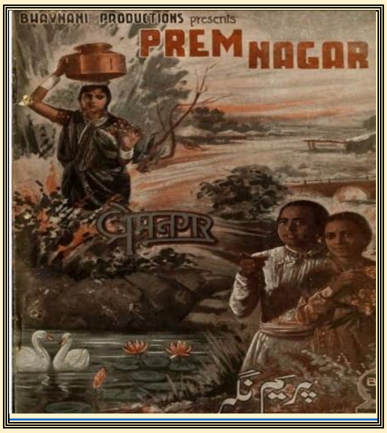

१. प्रेमनगर (१९४०) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi95Sn916VT0Ib_lq2uMfyQLO&si=nb2scENV-HZtvkV4

https://youtu.be/UOnlHE-KYjI?si=GcnlUvGtYKhTsq-w

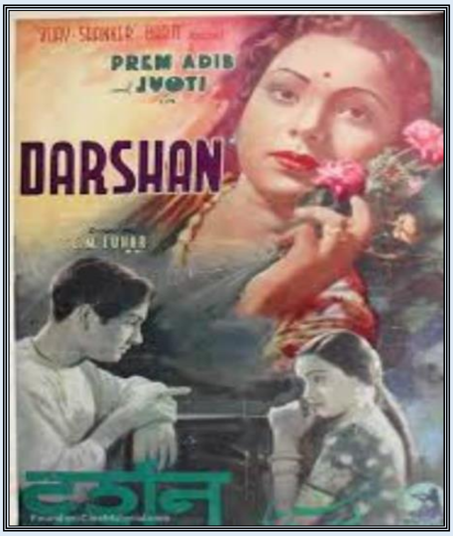

२. दर्शन (१९४१) :

https://youtube.com/playlist?list=PLIRprOmX5lJn7EjNUXs1U0w2agYLUL_C1&si=AZxvoOD6bxcNqpKa

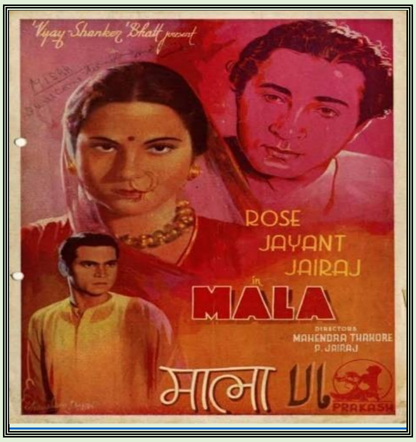

३. माला (१९४१) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94KqKkCcNgsio94D7_MeiHL&si=qMMccpIbvokB6kww

४. नई दुनिया (१९४२) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97XkQJygRyled3IGBOoSzhe&si=fbiqVBxJ4KBJSMSc

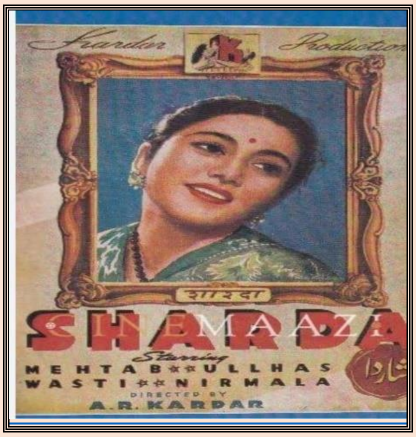

५. शारदा (१९४२) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97jyED-0ujLBiHkpyZo_TPN&si=e0Kx6d9jRtT7lZmC

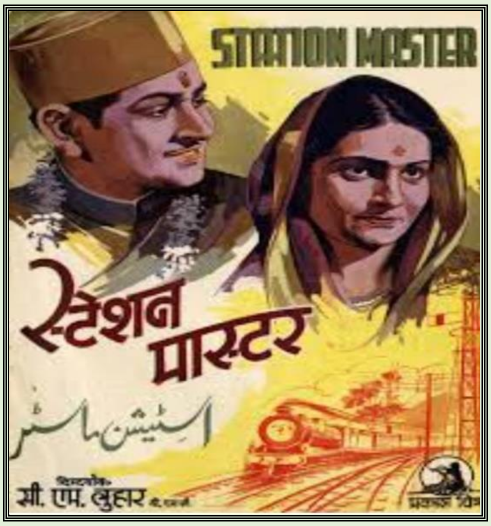

६. स्टेशन मास्टर (१९४१) :

https://youtube.com/playlist?list=PL0N5Xw9ii8-_B35eUe5ptGBryo4v_ddTj&si=dpLYb8bFufp0SJdz

https://youtu.be/l8VbcxSsjnw?si=v1OMt3dy2v0tI4Rr

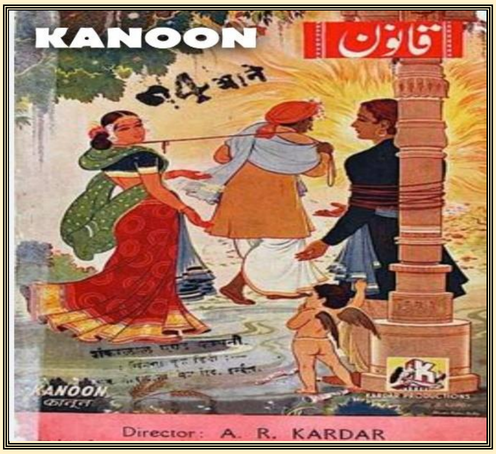

७. कानून (१९४३) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWMiG3UTMixmvlDdTBFV0OmC&si=TEla_BertUCVfBkV

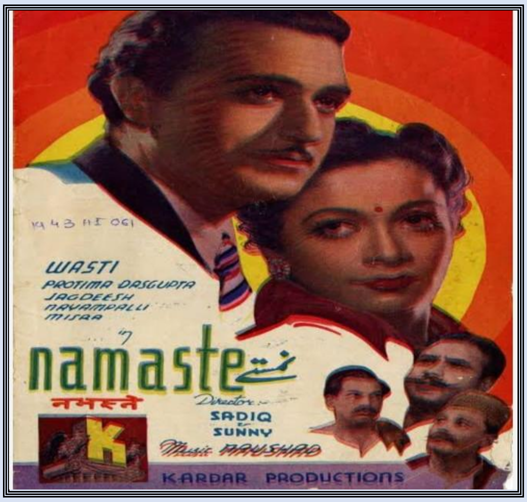

८. नमस्ते (१९४३) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi957GjLiyK57xtcjYAmaQRYI&si=S70svSExUc-F6S5S

९. संजोग (१९४३) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWNRZEGQjGhb1SFMkDXrYiND&si=IaY18qom6gKOaMlI

https://youtu.be/OQC_XTL2qzk?si=t5DzMdocr_yYVwSC

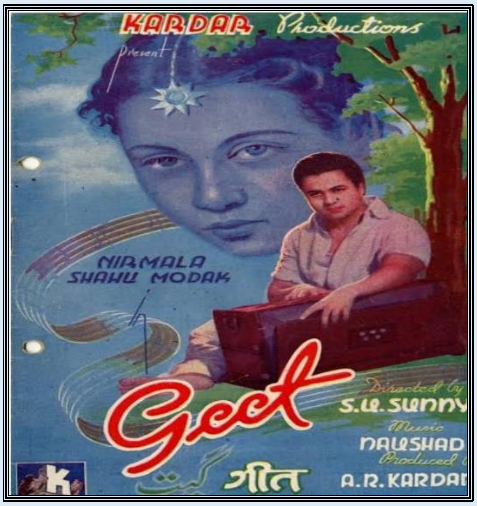

१०. गीत (१९४४) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97v4xwDRaCNhDC8NaoasiO0&si=tjQtSx7HxY-hppMK

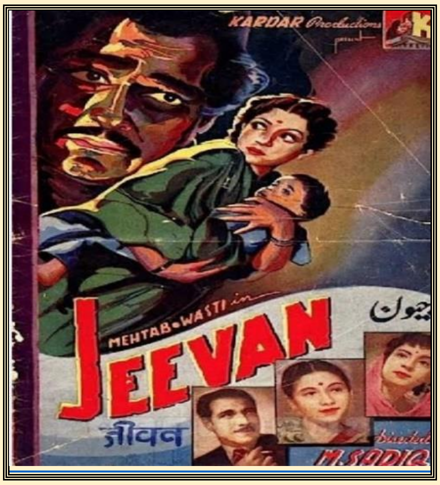

११. जीवन (१९४४) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWO8HgwVGZS2Wmo4O_gmXMqF&si=mnteZL2StZTa4ifB

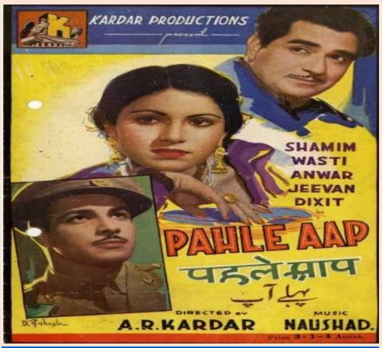

१२. पहले आप (१९४४) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWOuFm8UIx0vhzxOkKtXI53U&si=XfVpK3OxxCKDp4GL

१३. रतन (१९४४) :

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7IwribBu3jgyqesn9yPH7fva&si=utRnPD2vMXizt7-P

https://youtu.be/6PncsT2E0lw?si=dcs_ACP4rt9qgmAI

https://youtu.be/FPa55utuh_Y?si=_J_Ka5iij1O-UN7T

https://youtu.be/5CyxDGl-70g?si=OsM2uilqnBELeURT

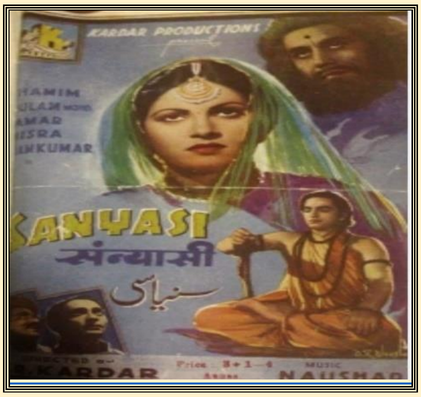

१४. सन्यासी (१९४५) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi95LonSXNpfD-A_kPVFgMp5M&si=fayZLWscCFWtkwDE

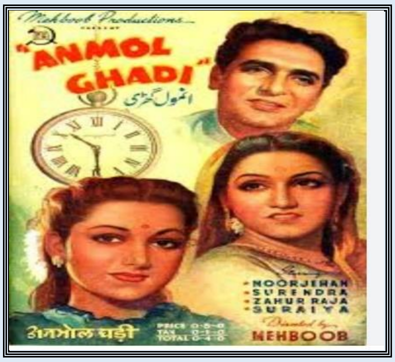

१५. अनमोल घडी (१९४६) :

https://youtube.com/playlist?list=PL4OqLl4qvLkfW1ORzMyXRaoOgUS8BdTBL&si=2CA7sNW7DsKf5YqE

https://youtu.be/PdRjQmG7JPU?si=jtk-oyOwEyHdqyJv

https://youtu.be/d86z4lZoth0?si=9lWkMuzh_-yoOIQB

https://youtu.be/m4AaCTOJhi4?si=CL7dKrzsQXMrZNe2

https://youtu.be/m4AaCTOJhi4?si=_ZbGnM3QMEyfCKUH

https://youtu.be/FFFW6TWcFa8?si=m08pIzTZzP-Rq7Kf

https://youtu.be/jcWJTfSsRQM?si=nS1vWMtlhXWg6304

१६. कीमत (१९४६) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97DmbxTdJ-8eQ_4PPk7L1pi&si=m9KgXT1P5yiSKn6P

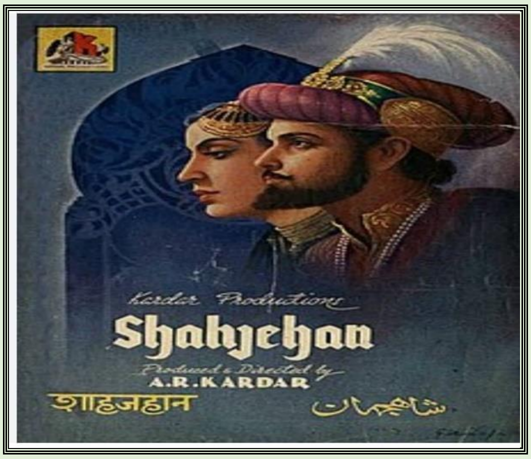

१७. शहाजहान (१९४६) :

https://youtu.be/45-0nG-YQ-o?si=anOOIWcaL5jpoZ1W

https://youtu.be/oCnjWyi9An0?si=smvilPg-nScja2fh

https://youtu.be/UOQkmCnDDP0?si=ytqaQewJOdx1YdGy

https://youtu.be/gPARxrrNbvw?si=tZGnVCBHfytbrjlF

https://youtu.be/v_da1LgLabI?si=sqIHJVSvam241_q7

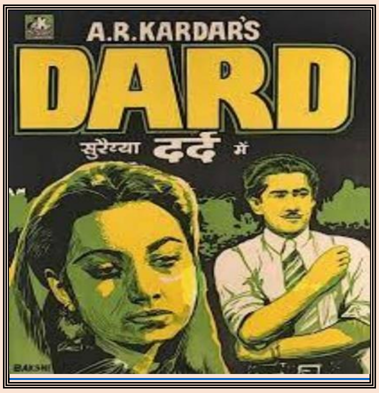

१८. दर्द (१९४७) :

https://youtu.be/CbrIQIyWMBs?si=fBM58FMrqlnb3Y3w

https://youtu.be/Z0NWjA8qxCE?si=-yzRzwMloHfmtifp

https://youtu.be/KYJ_1QAt73w?si=2avyDWGqFHVomP94

https://youtu.be/Z0NWjA8qxCE?si=NQKbGopIM9Gc_myk

https://youtu.be/z4ebVz3JpA0?si=m7yCWYA59vbMsMLZ

https://youtu.be/Z0NWjA8qxCE?si=q0v2uQ6WUThK-jej

https://youtube.com/playlist?list=PLZXL7dfsQQpbYg7re_KVNr-TGHvNgIe67&si=tLJkSvZyB05f_nh3

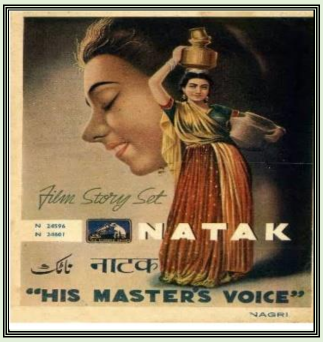

१९. नाटक (१९४७) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWPNUtTObfv0O_aRtMqJvhyv&si=fNuljUja-ABwWjGw

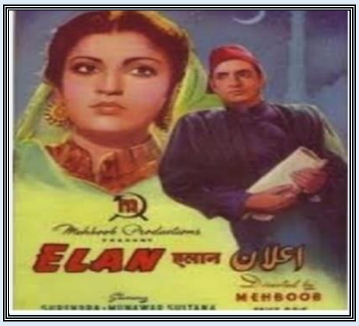

२०. ऐलान (१९४७) :

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iz-9ZWWArkBTB1sTOV6yQcR&si=Bs3CKpzsN5in2Fq5

https://youtu.be/trrtrBcimwY?si=xcEQl8QIlLshQBKl

https://youtu.be/trrtrBcimwY?si=uHxhj0isNtROqWvf

https://youtu.be/hEVZvTd0kZI?si=UwCWFDJMK9RJ4Ij9

https://youtu.be/MnmmH_5JCOU?si=FbxlesYvOz7qsVY_

https://youtu.be/5eJY72Vx1T0?si=6ZLVjCdR-XekQBy1

२१. अनोखी अदा (१९४८) :

https://youtu.be/kaY-mzr-D70?si=6kxZtiRtUmKNOPld

https://youtu.be/CN2HSPlBjgc?si=ueu41CEF48o5zsz8

https://youtu.be/5vWACbfe4Cw?si=mNAfgRzrx39_1NEN

२२. मेला (१९४८) :

https://youtu.be/3dxKcz96qrc?si=tni2rt5jGAjkO2_I

https://youtu.be/aJrpyIJItrk?si=kjHreMtc7y53ZHMv

https://youtu.be/cjw_O7vgk98?si=5LXx7aeCv1Q0oCsX

https://youtu.be/wIhmsF6bXfY?si=goavJ7KHu2kMQPep

https://youtu.be/cjw_O7vgk98?si=SjR42z0xy0SV0xAG

https://youtu.be/ijJVbT9GutI?si=llBGv6AVE6UEYEFn

https://youtu.be/p7nuKqHRmVI?si=bzhEIDE_RZH2oRj1

https://youtu.be/cjw_O7vgk98?si=2bzUZD27x6TK39sg

२३. चाँदनी रात (१९४९) :

https://youtube.com/playlist?list=PLbw3K0jZ1IWNzosoHQUPUVtedjwKfuxda&si=0CRjXxu1qDa3XW26

https://youtube.com/playlist?list=PLOKs47sxWVye08zEbWXG2KRGdeE6icvhn&si=IwuwAW8Ch4wCWmNV

https://youtube.com/playlist?list=PLHBSUt7urdH5FOGL_cGCzjIHKtVZ-tVPy&si=z-t2-zqKH65oeOLL

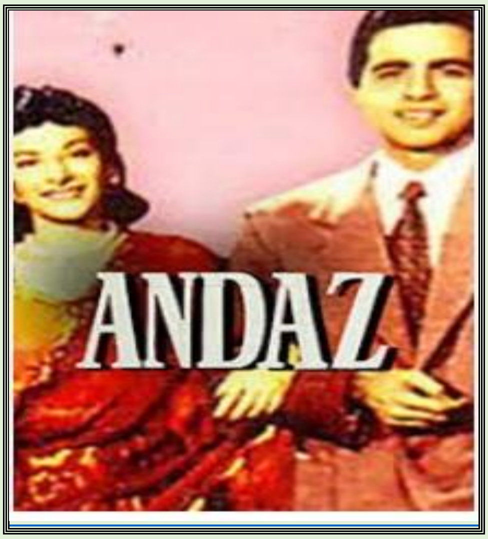

२४. अंदाज (१९४९) :

https://youtu.be/BU5oQycjwSs?si=hQB8DtFS_p9bok2w

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iw6p3KJKytsWC57ZtBqEsws&si=xWApNyjgzKRTvt8S

https://youtu.be/C_oI555sjhQ?si=fZtA3dB8wvHKnzJL

https://youtu.be/DH4hqByGgbE?si=ePR6QyJJixrHcHw0

https://youtu.be/mfsLT-iZY5A?si=DEGDXxIYMTtwBrCH

https://youtu.be/tqlYWvz7GKI?si=8SSeqlvXYSXRBIri

https://youtu.be/wivmbRJcwIg?si=52xQ498BNyzQYpuV

https://youtu.be/3vg3xkEjDlo?si=s1nTgerrRW3n9aO7

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iw6p3KJKytsWC57ZtBqEsws&si=NvxdbirZpJbWCwwy

२. संगीतकार नौशाद साहेब यांच्या विषयीच्या ‘प्ले-लिस्टस्’

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi959040jOW-JPi84wNc3vANp&si=yXr_dODl35LvRf6d

https://youtube.com/playlist?list=PL4OqLl4qvLkcC-SX7x-RVo1jK1Nv8MPPU&si=8CmjVQ2l22aagTDN

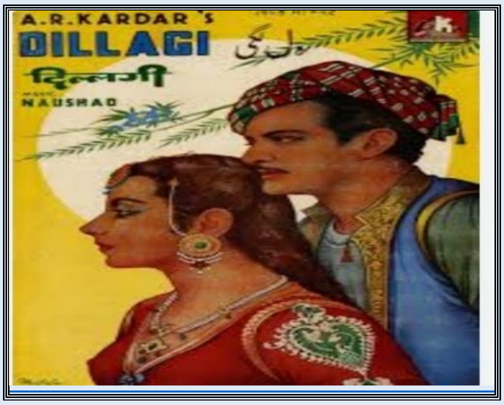

२५. दिल्लगी (१९४९) :

https://youtu.be/ONsZkezvrnA?si=_HX_cS4s7zeEBID7

https://youtu.be/mGtg44PUgpA?si=ZNfDwChUIXapj7IN

https://youtu.be/mGtg44PUgpA?si=F0SZAocJ9ftSnacE

https://youtu.be/Kp6WKzg-vXo?si=WH-kmQVich3QsJTn

https://youtu.be/J4kWVJWapog?si=DDbH_otPELyiYCMF

https://youtu.be/mGtg44PUgpA?si=OeyXiEbsucxrCSo0

https://youtube.com/playlist?list=PLZXL7dfsQQpaXQhQwVFPQqrVqi2vko4Of&si=P5fdjLURG48cnIUo

https://youtu.be/mGtg44PUgpA?si=lv2MfK-l4Bzzt_p1

२६. दुलारी (१९४९) :

https://youtu.be/uWOn1ZpkoY0?si=bHNhKBxerOoiK5kD

https://youtu.be/U3hf5dHJGjU?si=cHNi8ojep23k3QgC

https://youtu.be/-8wm44rMgec?si=_fOtUHEaCQIEUxb8

https://youtu.be/BjMDM4hImlo?si=xgOnFpKouXsSdOXW

https://youtu.be/6542m9B_jQU?si=H6nXd2Dg4Pcc3XTR

https://youtu.be/sZcFsnDAT8k?si=_vqyZl6MUlt7AT7S

२७. बाबुल (१९५०) :

https://youtu.be/hmIQ8L2l2HU?si=o2ieAeOv8SqmORK0

https://youtu.be/2aJSAkCLF3c?si=cmtROIVMrie_nDoW

https://youtu.be/TkexnxFxa5s?si=r-7UqoUL8s7pI4CY

https://youtu.be/TkexnxFxa5s?si=4LCOA0gSKqVPSGg-

https://youtu.be/teJqx4lYzqE?si=ludWDUBB7gfELUYb

https://youtu.be/0em4DtrtFi8?si=1nESSwm5Aq1rQfka

https://youtu.be/TkexnxFxa5s?si=cu84eUU1h-bGrIgk

https://youtu.be/hnakvJgnCJQ?si=ItL8Mt1nTO3u6K4D

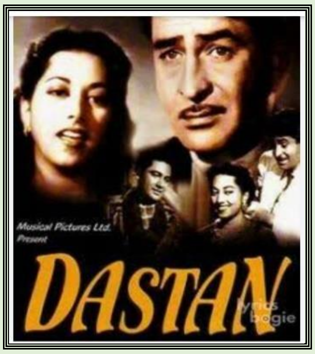

२८. दास्तान (१९५०) :

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iye1982I6mkVP79MBKvCmEG&si=yDFOf7VHKetfrgHs

https://youtu.be/eVScaZ8G85Q?si=ZLq_vW-pQwOq_bqx

https://youtu.be/C5FmP5yUWBQ?si=fiTseE8K41xPFjnl

https://youtu.be/C5FmP5yUWBQ?si=Aqysc2CJP5EMCGjr

https://youtu.be/mYE0pwP-KsQ?si=T3bSpezXGcjWP_cZ

https://youtu.be/zz2WZEwdWz8?si=OvmtK1wexOJRdAeN

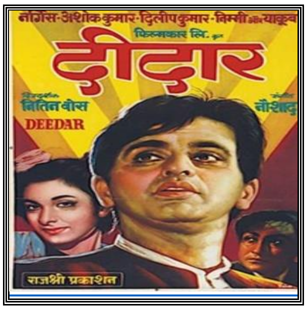

२९. दीदार (१९५१) :

https://youtu.be/UY3wgQ_GCg8?si=PKqldsrzCUTuB0-V

https://youtu.be/nMCr6IWkcI4?si=QnGNLkgqLPo2U1CA

https://youtu.be/tXfNtOaKFE8?si=YSefu6IAYIN-CwzK

https://youtu.be/EZnr6aaR0Y0?si=zZ20Emtz8f9vIvDA

३०. जादू (१९५१) :

https://youtu.be/wCBckwkHp0Q?si=rvpmebZ9EYRD_pMU

https://youtu.be/JO6qItJsCh0?si=wp6eDslUxpgTK05C

https://youtu.be/MFaBqEHGTSU?si=u3UYc9VEasT9pMWY

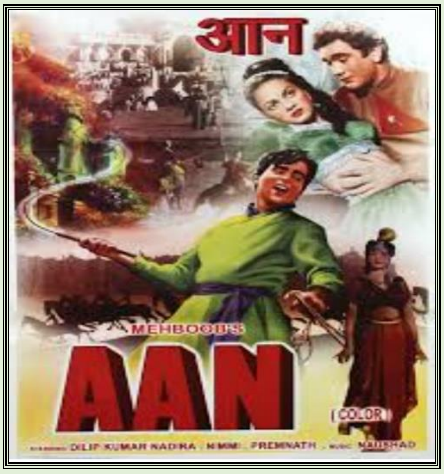

३१. आन (१९५२) :

https://youtu.be/WslLYyTc6t8?si=1OrSRym4PC9XnakH

https://youtu.be/a8aDwaf6zEg?si=GQlM1jPpHRffLg3n

https://youtu.be/NQZQnuaa1Dc?si=qb_HGK2Gst1BGpvN

https://youtu.be/4tr1KTOv0s0?si=gcKeOQW4XwqwWwZu

https://youtu.be/yb5I7HfV5dQ?si=PAehuH_n9RHDi03b

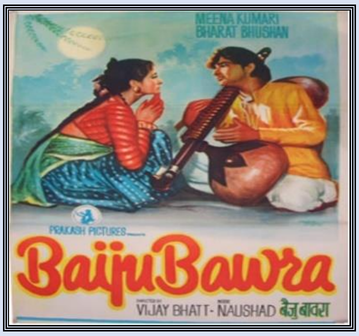

३२. बैजू बावरा (१९५२) :

https://youtube.com/playlist?list=PLwYc0MIiqSM8C0BL2Qe71o75vkJUk3Cmm&si=VSzWQU6vW9pMqYsY

https://youtu.be/CF35-vCIKfY?si=OQX3WP2HqS9RKfSs

https://youtu.be/-q_bs_q_074?si=4UdoR_kEFa7_Tore

https://youtu.be/wLbIYvtVqRM?si=sdEFR1s9b2ucqEnm

https://youtu.be/xTGPYWAyRhw?si=TGRJdxD26ETi4jz1

https://youtu.be/BsoFEdQwVRQ?si=pDSvL8YxkvhhhoLW

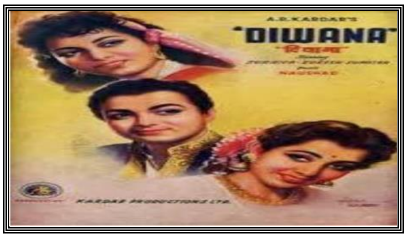

३३. दीवाना (१९५२) :

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iy-wEIfzWLxrNXp-4DZKSX_&si=p_JvPdVazdNAE5u3

https://youtube.com/playlist?list=PLpZLHt6c4Ik8NHxzab8QEG4ogSCW37mqo&si=HfYQfkIyJ1cSnO97

https://youtu.be/v70t1pv3ne4?si=Drhet34C5Nbj0lEa

https://youtu.be/LqWrl6FtgoY?si=9-E3IQaFuPar8tCS

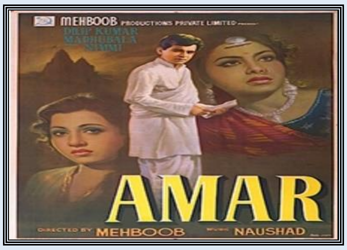

३४. अमर (१९५४) :

https://youtu.be/E8JjcmOz0xA?si=uVtilhJmd5ADC1ap

https://youtu.be/pZw5ynTgbt8?si=QnEYdwa39AJ8UK4F

https://youtu.be/NhaF3TlYDmQ?si=6bxYYwYPRtxm9Rxb

https://youtu.be/rAGtNCb6tFY?si=GIIcEmSWTuC5veRL

https://youtu.be/pZw5ynTgbt8?si=gI_dUOxwUIJu45ER

https://youtu.be/69jxYG-qSl0?si=4Ye4UvEeVgBLIeb9

https://youtu.be/ltiK7XKStRA?si=w3eFbO2xhagdbqpR

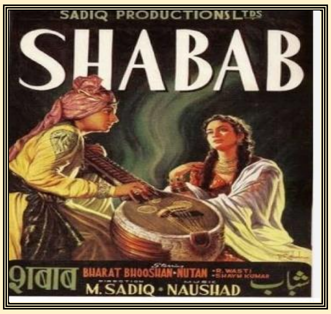

३५. शबाब (१९५४) :

https://youtube.com/playlist?list=PLA_A9T_Uj7Iyz625HcG_v5B4kfsyFBRCU&si=saT9ssCVU18-Ld8f

https://youtube.com/playlist?list=PLOKs47sxWVycpzgcRMSRlDHKDNUNUYhbi&si=OF1Tu7pJ6Md6lkco

https://youtu.be/xAsPyeIqfWw?si=HblSqiBt57q8TT5C

https://youtu.be/SBi-_NGXEFI?si=THKL-WShF-MQOdKW

https://youtu.be/B4tiEnTrUEY?si=g-UCx3Ola3yvWWcf

३६. उडन खटोला (१९५५) :

https://youtube.com/playlist?list=PL0N5Xw9ii8--S6Odc8v-motcA37Y8Yajt&si=mqxkc4LA6MsqBBRI

https://youtu.be/FdiS1qMwS_g?si=8MvAxbH2YbY9FuVu

https://youtu.be/g6375XfT0PY?si=4w35JDa-nJCEwAfV

https://youtu.be/lm9rYcmzRAI?si=tndu5FZjm3IyTr6V

https://youtu.be/Du43JXuHh-I?si=wJrLfOLhUZuUO1j0

https://youtu.be/Qm_1Vt86T0s?si=L_nMVkANRVPvNCXT

https://youtu.be/yUtfaq2Ro20?si=km-H8fE-Qiac8zwd

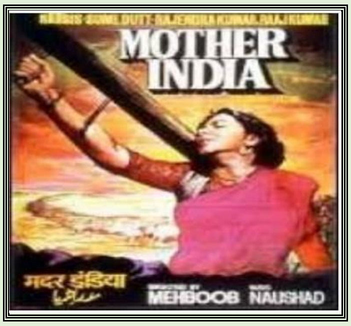

३७. मदर इंडिया (१९५७) :

https://youtu.be/HWyIJ92Acjg?si=sM8BzsR8-uB_jgJP

https://youtu.be/HWyIJ92Acjg?si=jygUM15R7xatW53q

https://youtu.be/7SMQ-tIdREk?si=SBbXPSYiajyKjYrj

https://youtu.be/KNhgcR5NdyM?si=8Q2rmDHCP2HWdeeJ

३८. सोहनी महिवाल (१९५८) :

https://youtu.be/0fh6UqFPhPk?si=6pTMSoXa7xOMF1RA

https://youtube.com/playlist?list=PLQh9P8lw2qqRTHYPcgQ_DBILa80vaRg08&si=jy4rvTN7KvzhFvqF

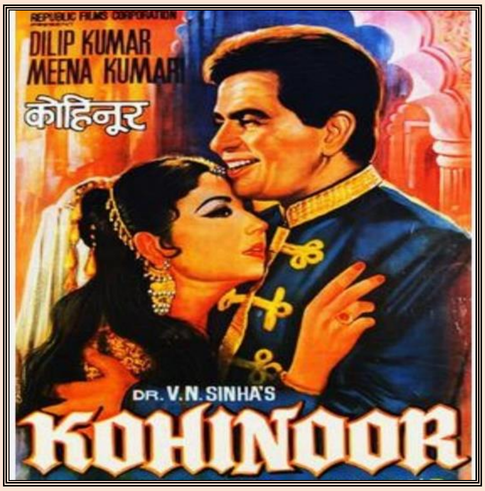

३९. कोहिनूर (१९६०) :

https://youtu.be/XA-ballXft0?si=Kbm1LAEPusl6j3oz

https://youtu.be/Ssy40Zpyodg?si=bVW3Mfs_1PWXxoLo

https://youtu.be/4n2plMozFno?si=wmG4P2X2AqXmDDnp

https://youtu.be/T78slmrXJQ0?si=rQ_ewnE9W1Q4ettH

https://youtu.be/ZBUsxQ7ZFYQ?si=viyvGtSgap2qV06d

https://youtu.be/vkTDqaVZ4U0?si=Juu3EvQ2wGnxW4mY

४०. मुघल-ए-आजम (१९६०) :

https://youtu.be/e7hP9UNp0Hw?si=78gwhAOS3BNwf3zJ

https://youtu.be/-wiDqcU-JCA?si=IgOEqnDyMJXM5Jgn

https://youtu.be/vd6hF2QmV10?si=KtSliCiLfjgCGT5G

https://youtu.be/GlTjd34pdyg?si=XV_hBSuSpmm9ghIk

https://youtu.be/K3rAZQEKKFQ?si=YvV_inv3X1uZuow6

https://youtu.be/gRPTWQfuFAY?si=oiFK7ZA22hdWXCtb

https://youtu.be/wGYQHyBOaJM?si=5zlGf1gAKVqqOls_

https://youtube.com/playlist?list=PLnDL_67sRJxScWJcI1dns9UyJdD0SDTl_&si=7DLRJBnI6KeG_rYZ

https://youtube.com/playlist?list=PL0ck-M4Opb9OH8MVrPz_YRn5Jjb1WBWEb&si=xIb6qHEllpHzWNa2

https://youtu.be/K3rAZQEKKFQ?si=Vi9TYdoxdoAGEQsZ

https://youtu.be/J9W4dG7qwB0?si=reY4zQrDzRBxY7Cu

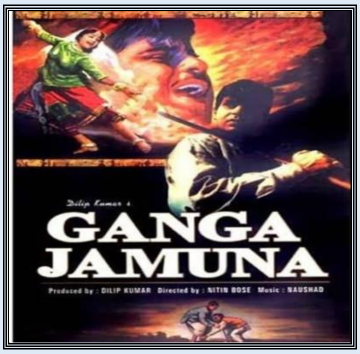

४१. गंगा जमुना (१९६१) :

https://youtube.com/playlist?list=PL_9zqJgMmtmCmMCN2GLut7hRwRvqWJ9GN&si=2XnGvAP8mxQVouLC

https://youtube.com/playlist?list=PLsSIBncmL-pbghVs4XD-7cyrcVCFFqpPy&si=OjjgV50elGBRaV-H

https://youtu.be/c58G1i5vKQo?si=pJc9zEMBT9HkLF_K

https://youtu.be/wz-B_G2bKNs?si=s66jJBu2zxs4_0IT

https://youtu.be/U4769MB1Q4A?si=4jryJ-PwP1Bt4zgU

४२. सन ऑफ इंडिया (१९६२) :

https://youtube.com/playlist?list=PLw61iWYSKReeVyIg--Zb_hISrXAwW_FLH&si=JgFgvw25ELcgcrEQ

https://youtu.be/zldsXx2E7b8?si=RDCw96fAgZ2ZjgL5

https://youtu.be/ul7-K29i_0s?si=Zd3m8kTKbd0P-Fch

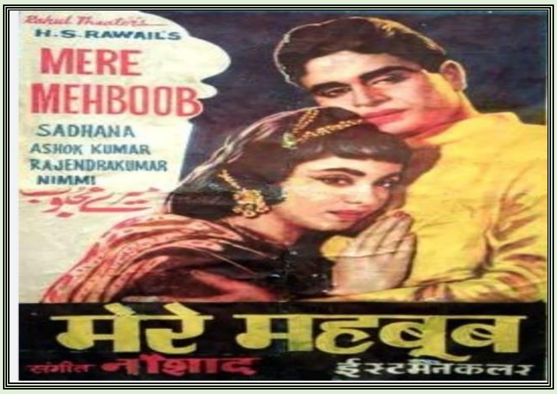

४३. मेरे महबूब (१९६३) :

https://youtube.com/playlist?list=PLY4lp11FRiWFTfua_wo2lt8w5j0f_2J0F&si=BXxC-cVW7BXAP7Bz

https://youtu.be/nyX3g8twbBc?si=EpuWWipeYKpXN28U

https://youtu.be/c7PZmCdlB_4?si=8T0zzFyyC0wRwUU-

https://youtu.be/0OcZVVLfbb4?si=xU4OBj3pG8Xue7_4

https://youtu.be/H3GYfP3Axns?si=C6Z9e_9PN_fYuJFZ

https://youtu.be/H3GYfP3Axns?si=Dqt23Xb-uGlKqeol

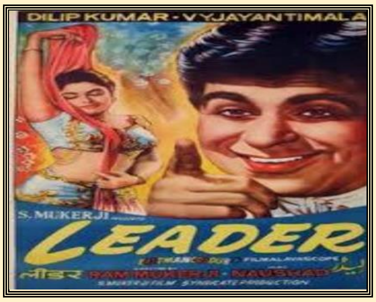

४४. लीडर (१९६४) :

https://youtube.com/playlist?list=PLUOEf-vLOCSmapu5GzHu4Mm11YCmwUHeP&si=koR3KFhJg8Paf6i-

https://youtu.be/CPkZmt7kBLE?si=wVKEvgGLK2_luUYJ

https://youtu.be/u-z-HMefPc0?si=mwau8dZmOMEWwwIh

https://youtu.be/wdlwYq5obRA?si=4eLmug__EFmDlK-H

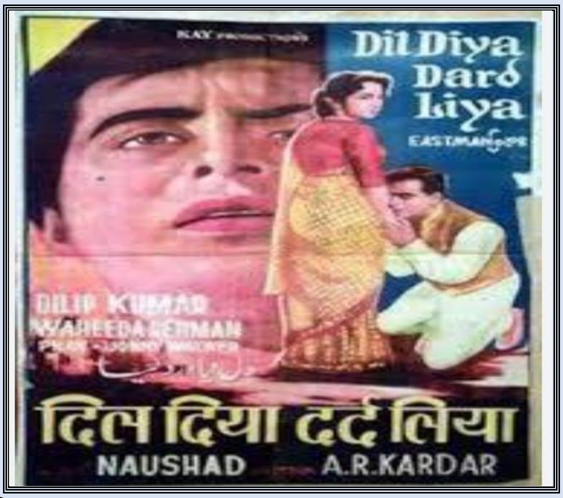

४५. दिल दिया दर्द लिया (१९६६) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi96LHvm-pfB6TOb7_ACcaAh1&si=0ErYmTIsKZ0DagxY

https://youtu.be/toLNvtspRGg?si=THMjsete2QrhvDY2

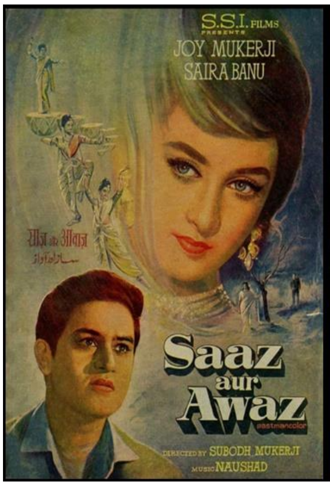

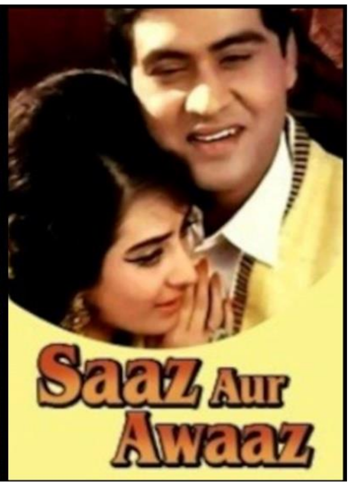

४६. साज और आवाज (१९६६) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94_Nxw5PxndEpgbYQ7a46-G&si=UYa26JyXWPbO3ueS

https://youtu.be/SI9EO4N4CIA?si=KqBxCFIRawkmvQok

https://youtu.be/-ZSiq6KdRR4?si=GuwFMqZNIRfOLNhe

https://youtu.be/SI9EO4N4CIA?si=KqBxCFIRawkmvQok

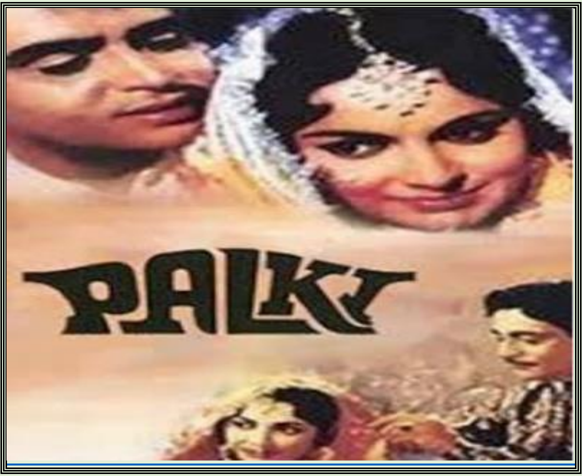

४७. पालकी (१९६७) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi96zqO78qWUsR_8hh31FtHDj&si=ePrC5DKM8ozANkHq

https://youtu.be/r8fGA7OXw2E?si=unI1Ysb74V74WmaX

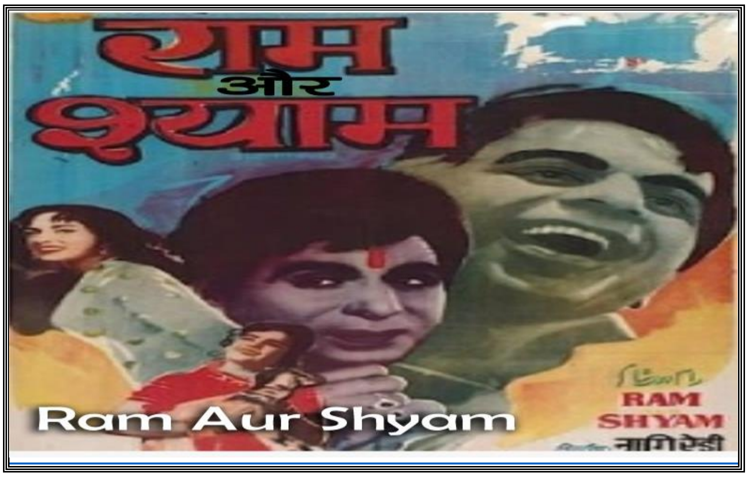

४८. राम और श्याम (१९६७) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi95T94SUycRI8KRLk_YvypgF&si=ioUV2lSuIie1fbaj

https://youtu.be/pjwb-jtP2RI?si=mdc67fy5DerR35k5

https://youtu.be/ksPLpsjaB1k?si=ju8qJLrHqXEXATY9

https://youtu.be/O_b5wY6fG_4?si=dKVTsVRIu1K84g4v

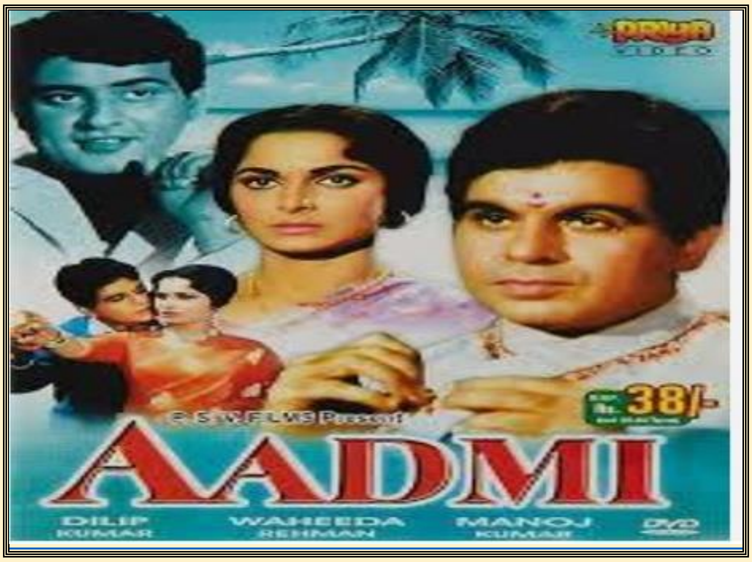

४९. आदमी (१९६८) :

https://youtube.com/playlist?list=PL_9zqJgMmtmC9vS-NoLD3UTzgpj6F52ME&si=9DQ0rx7oT5hwP_AO

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94xzm-B-I0IadGaaZB1pPjo&si=IucctgK8JVndvBBF

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94xzm-B-I0IadGaaZB1pPjo&si=uFj77LE-o8ytCBHf

https://youtu.be/r1NMqkQe5R8?si=fj1VHUJ5z4UYCrcc

https://youtu.be/Jx0DXNnQ_jo?si=d1pO18WcMO4przev

https://youtu.be/r1NMqkQe5R8?si=U1wl4ho23E8QOPl6

५०. साथी (१९६८) :

https://youtube.com/playlist?list=PL_lf_FhgO5HciP-KN5KGqecsEuxPruj9S&si=HX774RLDZsuRFmZf

https://youtube.com/playlist?list=PL_9zqJgMmtmDXHq3yX2d7L7eX8NdWLaKa&si=r2_4aVlxFxaMyASr

https://youtu.be/Pf5_klArz2I?si=jUN97Bo3mNr8M1E_

https://youtu.be/u9uv_l9KiaA?si=1e_bS2zg6fBmC8En

https://youtu.be/IEpomHQyz5E?si=a_4BdMDap2sn0SsX

https://youtu.be/IEpomHQyz5E?si=F49a4Lno0wNWH90P

https://youtu.be/mqaGeHC0tyY?si=JSR5IqT20IcWkwOD

https://youtu.be/mqaGeHC0tyY?si=TMP4CfuneQLnBc5P

https://youtu.be/IEpomHQyz5E?si=UM-rSAiEycfbFhCk

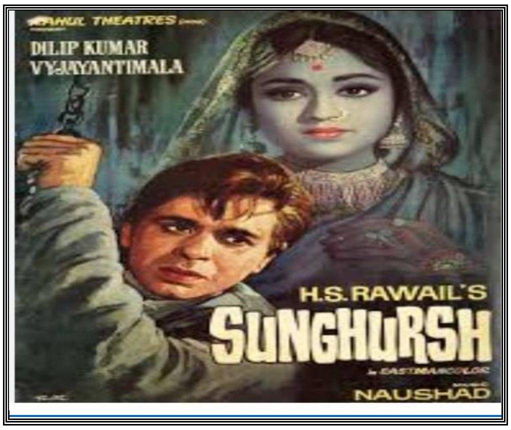

५१. संघर्ष (१९६८) :

https://youtu.be/Z0oUvoLi-6M?si=OOm9TrfRX7yUujrk

https://youtu.be/F8a5LqL7CfM?si=jOcOuP6LoZcaAvFQ

https://youtu.be/wt-oSyEPV0k?si=MU5gi9OnGM_yYEqO

https://youtu.be/1ruUctiz7GE?si=mNuOYn79aGXk22mM

https://youtu.be/__G_1KIX0_4?si=ULLWtmIoOthSdnIi

https://youtu.be/Yk3VVYm_iYQ?si=ZA1wTZrA2QTLgCVB

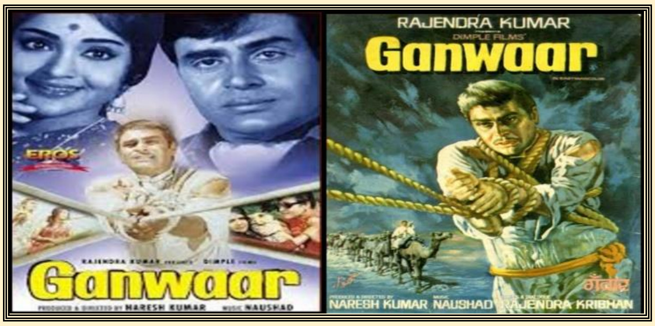

५२. गंवार (१९७०) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97jeBoEBdXBSvKGDa_GFpPq&si=-KICDC0QqASPsXBJ

https://youtu.be/beTyGK301AA?si=KrKjHZWhtVKexVjI

https://youtu.be/R40oN2cZmJ4?si=81dk8_hLNCLecS6s

५३. पाकिजा (१९७२) :

(संगीतकार : गुलाम मोहम्मद (सर्व गाणी) व इतर पूरक संगीत : नौशादजी)

https://youtube.com/playlist?list=PL4OqLl4qvLkeBv_aF-KgIQzYuJCSt_tpz&si=_UxWYZLHhSDYncbU

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi95xcJ4sfSjmffxhPGDxHV4O&si=pM6zKr2cSTd_-K4h

https://youtu.be/HSSkoxv239s?si=w7JTDsG921H04FcG

https://youtu.be/RmkOpnQ39sg?si=daphMxu6LDeKyPmr

https://youtu.be/OdeLP1t0pe4?si=Tk-OcIlP23MMJozf

https://youtu.be/nP_o80GTA18?si=u-Is__o7QT3yfT1P

https://youtu.be/u6Q0-0rNO38?si=yJAfUkHnuhsm-Quq

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Pakeezah_(soundtrack)

https://youtu.be/Tf2bgFdLlyU?si=adp7-iQUCGmVpEjn

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Pakeezah

५४. टांगेवाला (१९७२) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi96hL51fzN5ertekhA8CPUS_&si=tlEOgxTmjrt_fO-A

https://youtu.be/sEMk3QzVSlY?si=5Og1DdnKxRK5R6_c

https://youtu.be/sEMk3QzVSlY?si=wKnuBEvjGBINl4Ti

५५. माय फ्रेण्ड (१९७४) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi96g3sA1Nf3SM-DB0fXSHHJU&si=cz9mxiG69_cJSXC3

https://youtu.be/SiKm4OdH2M0?si=N5W_33S_mIgs7qFZ

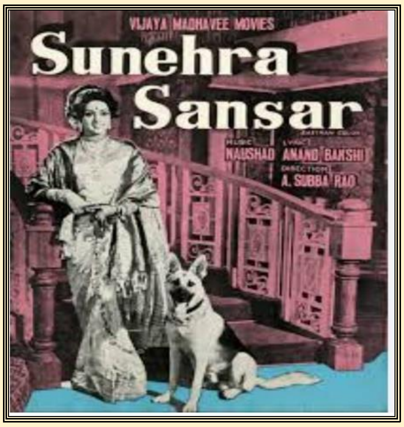

५६. सुनहरा संसार (१९७५) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94OHHwlVGxXR29ojt04eFRd&si=-OXuSCF3nv80vTpC

https://youtu.be/0LUkm_E8X1o?si=kFLzt9tFEayYFrCY

https://youtu.be/QIFIMcYtJzI?si=jRvJ1sjXO7KlN_XP

https://youtu.be/p8SOkJacyu4?si=ramYyprIluv-egjG

https://youtu.be/p8SOkJacyu4?si=P4RMx4dcRFataXHT

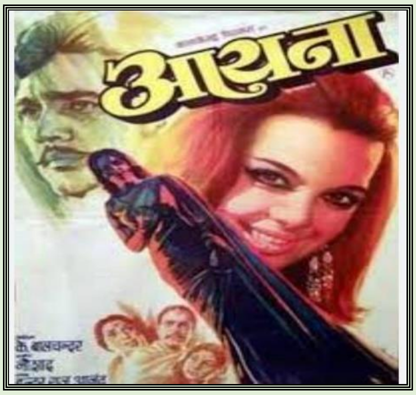

५७. आईना (१९७७) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi9636GlEaIgktRE2WNw3a5lg&si=HXOev8Iud9IuQqOi

https://youtu.be/h-9y2NcJ0Ls?si=K-URkLD5zTx_gSPZ

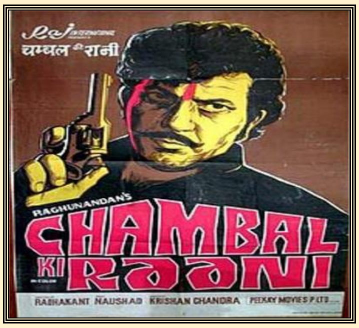

५८. चंबल की रानी (१९७९) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi943m4xzS871KvMt2mYbw0eM&si=KUQ7mLCyJiQU_FVz

https://youtu.be/djSxW07wZuc?si=XdNeU60wBeqLw368

https://youtu.be/djSxW07wZuc?si=zoC8Jy96ExHtLKEy

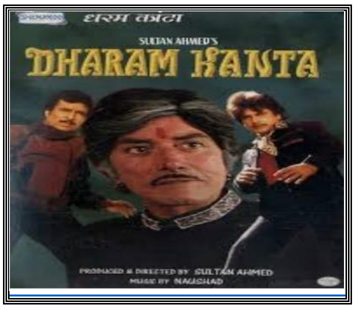

५९. धरम कांटा (१९८२) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94_CUz-YEX4BZE6FUqDzlT5&si=BBiv4RyaNPxy3mtr

https://youtu.be/QQ8NUjy-YTU?si=m2g28WRmXsqxfxvI

https://youtu.be/P2Y3XQms7Pk?si=1yCiuBHoxv3PsIAW

https://youtu.be/lpwnIhHWfag?si=IUxNE_Xke9ZKSg7U

https://youtu.be/E1emj9rQSVo?si=u7TFdBpAXOjiVn3p

https://youtu.be/AoFqWrx5uqM?si=EtqOhru02HMgtB4j

https://youtu.be/AoFqWrx5uqM?si=RRrnixWta9_Vu7LM

https://youtu.be/QQ8NUjy-YTU?si=YaN2kCZ_yn_fnZrj

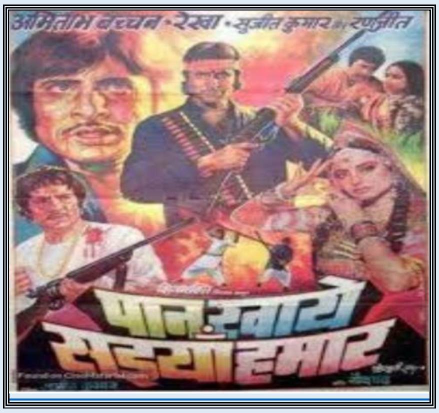

६०. पान खाए सैया हमार (१९८५) : (भोजपुरी)

https://youtu.be/gRi-u4bl0VU?si=SS-w974UxASxMEVk

https://youtu.be/gRi-u4bl0VU?si=n6071WnWxv2BEOrx

https://youtu.be/gRi-u4bl0VU?si=i2vZpvAgTSwf6k9r

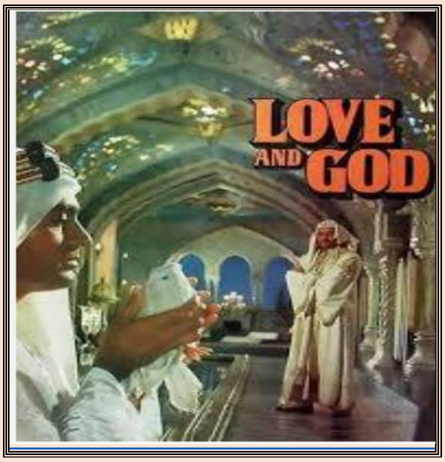

६१. लव्ह ॲण्ड गॉड (१९८६) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi978Qy5ZEaPEOjIIE8EPTADe&si=l7Ez2z-k-ZkK-zvo

https://youtu.be/4kxkF8Y1t2w?si=GPOzTeKHJrrFPW4x

https://youtu.be/Js3JaS8441M?si=Jweh0jpwCbdRunKz

https://youtube.com/shorts/P8YbwVFDiRE?si=nudIUSlan74Uaz8-

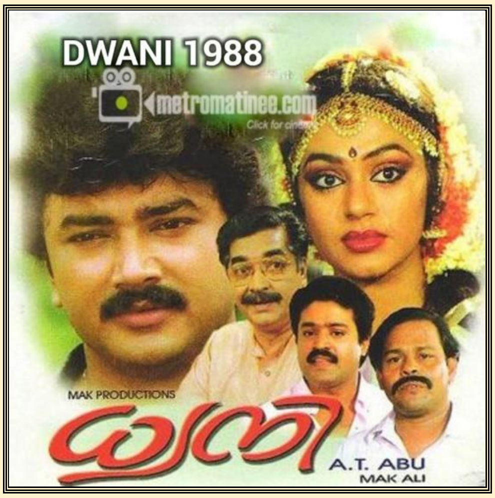

६२. ध्वनी (१९८८) : (मल्याळम) :

https://youtu.be/eVzfFOIFsEQ?si=GEX20rPgWnUtOZge

https://youtu.be/VKaFUMLuAoc?si=LMe3m5PxqoL6B_U6

https://youtu.be/-W5KcNb6Asc?si=7XmMvAWZMC2kvrn8

https://youtu.be/mWQ98ISozWI?si=QIEc3fx-KeOKaLs2

६३. तेरी पायल मेरे गीत (१९८९) :

https://youtu.be/ElifT77RAak?si=SGbh3upHT6ohpLzk

https://youtu.be/125bmtiLcjQ?si=gWJh4AevGQazY0oP
https://youtu.be/3SdufZTR19s?si=J3qa0yzZB-Ysa3Zo

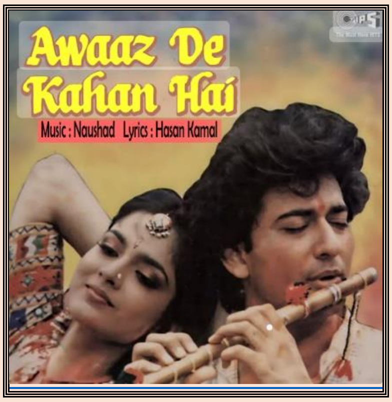

६४. आवाज दे कहाँ है (१९९०) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi97ilfCMTmQuIS2l6TCDOOHN&si=q7HQtMZVX2qUI1f_

https://youtu.be/sE2JKJ1KLbY?si=DMw5Sc2Lc-DnmuES

https://youtu.be/sE2JKJ1KLbY?si=FxDy0Q5GgwXxREiR

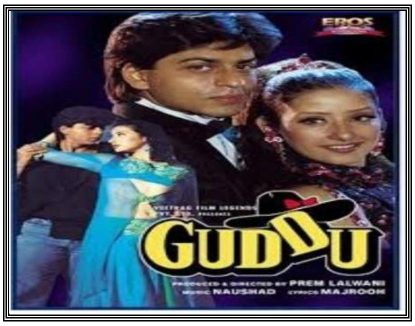

६५. गुड्डू (१९९५) :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi9681NvbrnAiK-XeZXt0hI0i&si=3Fmlney8fWlEz2BS

https://youtu.be/A5h1XxVqBSA?si=e8ETqJx1yIh7OLzl

https://youtu.be/83H1gj7YC6I?si=AZCOudbaN2ZEIsgx

https://youtu.be/XbBp-IeB9Q8?si=mebacFtRqY4jbA0c

https://youtu.be/A5h1XxVqBSA?si=vlC3T7dlqvqn-Qvt

https://youtu.be/XbBp-IeB9Q8?si=f0skTi6LOBLUHE_c

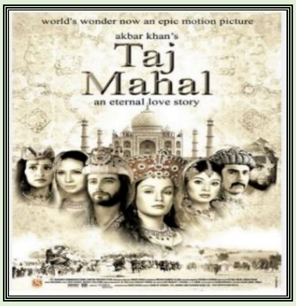

६६. ताज महल - लव्ह स्टोरी (२००५) :

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Taj_Mahal:_An_Eternal_Love_Story

https://youtube.com/playlist?list=PLhjGj-I918UGciiBuPadWn-RMHXq2k3i2&si=0175b8vZZol6S9Rv

https://youtube.com/playlist?list=PLhjGj-I918UGciiBuPadWn-RMHXq2k3i2&si=0r1iJV6C8XnNf_vp

https://youtu.be/2xy2y1_0fJ4?si=iVnw0QKWrzABHlyS

https://youtu.be/5M5lgLGAmz8?si=Fv_vezy1NwdlwNl-

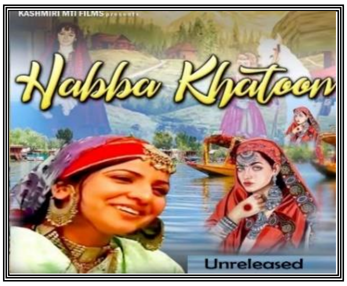

६७. हब्बा खातुन (अप्रकाशित) : (यातील 'व्हिडिओज' केवळ कथानक व संदर्भासाठी)

https://youtu.be/gveF5NysK7g?si=lEjUU1e2vF4vEPJE

https://youtu.be/XlmBWdSay54?si=Li3OVYHkpL0yndqX

https://youtu.be/sdeaGNAZwH0?si=URLfsVpXlzFcas1g

https://youtu.be/8uMZokIW26w?si=0zuP0wUkasc2G85U

https://youtu.be/i7gPmhWwEHg?si=YrCP3655JSu2Fiid

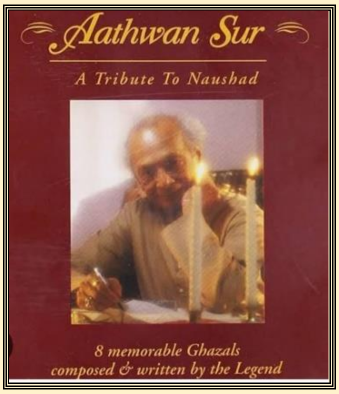

६८. आठवाँ सूर (अल्बम) :

(आणि.. सन्मा. संगीतकार 'नौशाद' साहेब आणि त्यांच्याविषयी बरंच काही..

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94en9RMOY7GoIjotPmn7019&si=QZx40_Dfb92StlCK

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi94en9RMOY7GoIjotPmn7019&si=xKgFxJuTxvFQg5jX

३. संगीतकार नौशाद साहेब यांच्या विषयीच्या 'प्ले-लिस्टस्' :

https://youtube.com/playlist?list=PL3IktVe6Pi959040jOW-JPi84wNc3vANp&si=yXr_dODl35LvRf6d

https://youtube.com/playlist?list=PL4OqLl4qvLkcC-SX7x-RVo1jK1Nv8MPPU&si=8CmjVQ2l22aagTDN

४. संगीतकार नौशादजी यांच्या गाण्यांचा अभ्यास करण्यासाठी मी स्वत: केलेला प्रयत्न.. :

https://youtu.be/3X57HFkA294?si=0-S7Ta3z3hHFSvFO

https://youtu.be/Y446P92Krw4?si=R4FR_-3IpqWvWIhZ

https://youtu.be/ntyMUQdmYx8?si=gMVaVtyiTSHv0CI5

© सर्व संकलन - अनंत पावसकर (पत्रकार व संगीत संयोजक)

♥